

ПОГЛАВЉЕ 6. БУЏЕТИ

6.1. УВОД

Адекватно финансирање је услов за несметано обављање редовних судских и тужилачких активности, као и за провођење реформе правосудног система.³⁰ Сви трошкови правосудних институција, са изузетком незнатног дијела који се финансира из донаторских средстава, финансирају се из буџета који су под ингеренцијом надлежних законодавних и извршних власти. Средства за Суд БиХ и Тужилаштво БиХ планирају се у буџету заједничких институција БиХ. Док се све правосудне институције у Републици Српској финансирају из буџета Републике Српске, средства за Врховни суд Федерације БиХ и Тужилаштво Федерације БиХ обезбјеђују се у буџету Федерације БиХ, а за остале правосудне институције у Федерацији БиХ у одговарајућим кантоналним буџетима. Финансирање институција Брчко Дистрикта БиХ је под ингеренцијом извршне и законодавне власти Дистрикта.

Закон о ВСТС-у³¹ дефинише да ВСТС „учествује, према властитој оцјени, у процесу израде годишњих буџета за судове и тужилаштва”, а ентитетски закони о судовима³² експлицитно наводе да:

- сви судови своје буџетске захтјеве достављају ВСТС-у, а коментаре ВСТС-а, уколико их има, достављају надлежном министарству правде заједно са буџетским захтјевима,
- уколико се надлежно министарство правде не слаже са судским приједлогом буџета, о томе ће поднијети извјештај ВСТС-у, те да
- ће надлежно министарство финансија односно влада, прије него што измијени приједлог судског буџета, обавити консултације са ВСТС-ом.

ВСТС примјењује исте буџетске процедуре и за тужилаштва, а на основу надлежности прописаних Законом о ВСТС-у.

У оквиру ВСТС-а дјелује и Стална комисија за судске и тужилачке буџете која се бави свим питањима везаним за буџете судова и тужилаштва, те у том смислу предлаже ВСТС-у доношење релевантних одлука.

6.2. АКТИВНОСТИ И РЕЗУЛТАТИ ОСТВАРЕНИ У 2008. ГОДИНИ

6.2.1. ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2007. ГОДИНУ³³

Током 2008. године ВСТС је прикупио и објединио податке о извршењу буџета свих наведених правосудних институција за 2007. годину. Подаци су прикупљени из годишњих финансијских извјештаја судова и тужилаштва, а у одређеним случајевима кориштени су и помоћни извјештаји - „брuto биланс по буџетским корисницима” које су надлежна министарства доставила судовима и

30 Адекватно финансирање је један од средњорочних приоритета Европског партнерства са Босном и Херцеговином и представља један од стратешких циљева дефинисаних Стратешким планом ВСТС-а за период 2007.-2012.

31 Члан 17. став 15. и 16. Закона о ВСТС-у („Службени гласник БиХ”, бр. 25/04; 93/05 и 48/07).

32 Закон о судовима Федерације БиХ („Службене новине ФБиХ”, бр. 38/05 и 22/06) и Закон о судовима Републике Српске („Службени гласник Републике Српске”, бр. 111/04, 109/05 и 37/06).

33 Подаци о извршењу буџета свих правосудних институција у БиХ за 2007. годину прикупљају се и обрађују током 2008. године, па се зато приказују у Годишњем извјештају ВСТС-а за 2008. годину.

тужилаштвима. Подаци о извршењу буџета за судове и тужилаштво Брчко Дистрикта БиХ добијени су од Дирекције за финансије Брчко Дистрикта БиХ. Прикупљени подаци служе као основа за провођење компаративних анализа на националном и међународном нивоу, а презентују се домаћој јавности и Савјету Европе.

6.2.1.1. Укупни трошкови у 2007. години

Укупни трошкови судова и тужилаштва у 2007. години износили су 176 милиона КМ.

Структуру укупних трошкова сачињавале су сљедеће ставке:

Плате и трошкови запослених	76,3%
Трошкови материјала и услуга	20,7%
Капитална улагања	3,0%

Иако незнатно повећан у односу на претходне године, удио капиталних улагања у буџету још увијек није довољан за финансирање модернизације правосуђа. Поред елементарних потреба за обновом зграда и просторија судова и тужилаштва, наглашена је потреба за информатизацијом правосуђа. Иако је ВСТС у претходном периоду, уз помоћ донатора, у великој мјери успио информатички да опреми правосудне институције, неопходно је, имајући у виду тренд смањења прилива донаторских средстава, обезбиједити средства у буџетима судова и тужилаштва за даљу информатизацију правосуђа и стално одржавање и обнављање постојеће опреме. Ово је посебно значајно са аспекта провођења недавно усвојене државне Стратегије за рад на предметима ратних злочина, с којим се предвиђа обезбјеђивање одговарајуће аудио и видео опреме потребне за процесуирање ратних злочина.

Ништа мање важна није чињеница да ограниченост расположивих средстава за материјалне трошкове, попут трошкова канцеларијског материјала, одржавања, комуналних услуга, трошкова правне помоћи код одбране странака по службеној дужности и осталих трошкова, значајно успорава и отежава функционисање правосуђа.

6.2.1.2. Трошкови према извору финансирања

Од укупних трошкова судова и тужилаштва у БиХ, 61,9% односи се на трошкове настале у институцијама у ФБиХ, 28,6% у институцијама у РС-у, 2,7% у судовима и Тужилаштву Брчко Дистрикта БиХ, док су 6,8% наведених трошкова генерисали Суд БиХ и Тужилаштво БиХ.

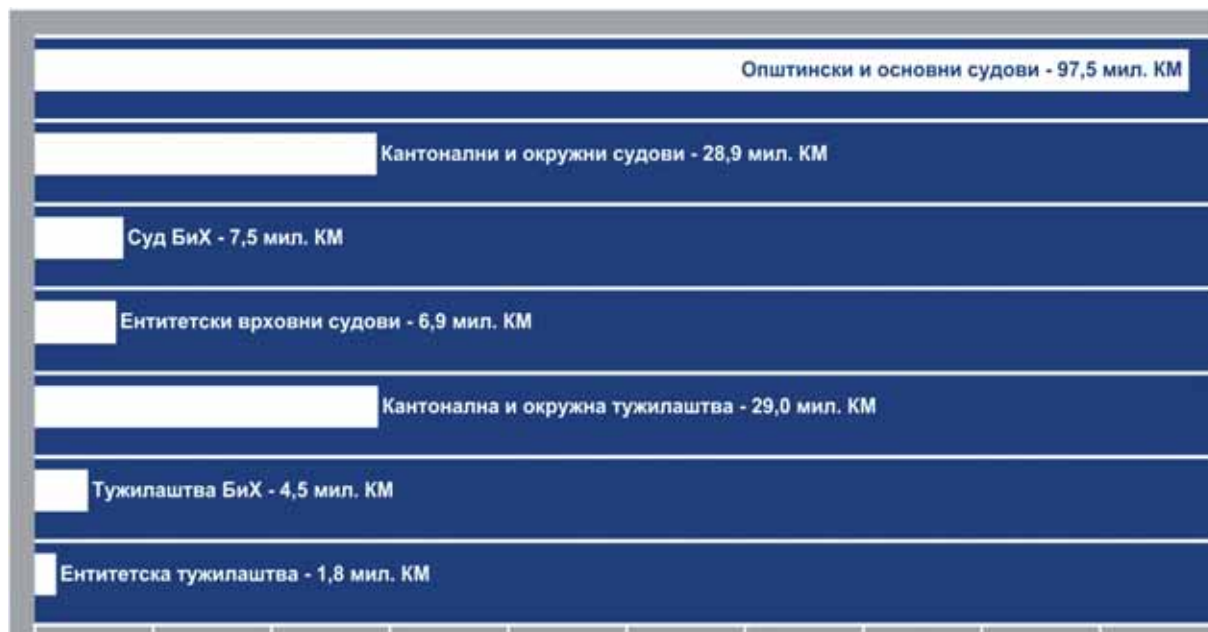
Дијаграм 6.1.: Буџетски трошкови у 2007. години

6.2.1.3. Трошкови према категоријама институција

Приближно четири петине (79,9% или 140,7 милиона КМ) буџетских трошкова генерисали су судови, а остатак (20,1% или 35,3 милиона КМ) тужилаштва, што је у складу са структуром судског система (67 институција) у односу на тужилачки систем (20 институција).

Дијаграм 6.2.: Трошкови судова и тужилаштва

Од укупних трошкова судова у БиХ, првостепени судови (општински судови у ФБиХ и основни судови у РС-у и Брчко Дистрикту БиХ³⁴) генерисали су 69,3% трошкова, другостепени судови генерисали су 20,5% трошкова, док се осталих 10,2% трошкова односило на Суд БиХ (5,2%) и два ентитетска врховна суда (4,9%).

Од укупних трошкова тужилаштва у БиХ, кантонална тужилаштва у Федерацији БиХ, окружна тужилаштва у РС-у и Тужилаштво Брчко Дистрикта БиХ генерисали су 82,2% укупних трошкова тужилаштва. Тужилаштво БиХ је генерисало 12,6%, док се 5,2% трошкова тужилаштва односило на ентитетска тужилаштва.

6.2.1.4. Приходи од судских такси

Због обезбјеђивања података за учешће у раду Европске комисије за ефикасност правосуђа Савјета Европе, као и интерних потреба, ВСТС је у току 2008. године прикупљао податке о приходима насталим активностима правосудних институција, а евидентисаним на појединим економским кодовима кроз јединствени систем трезора. Прикупљени подаци о наплаћеним судским таксама које у складу са законима о судским таксама плаћају лица по чијем приједлогу или у чијем интересу се предузимају радње у судском поступку, за које је законом утврђено плаћање таксе, односе се на судске таксе пред Судом БиХ, федералне судске таксе, републичке судске таксе у Републици Српској, приходе од судских такси у Брчко Дистрикту БиХ, те приходе од судских такси евидентисане у кантоналним министарствима финансија. Табела 6.1. приказује поређење наплаћених прихода од судских такси у 2006. и 2007. години:

34 Финансијски извјештаји не пружају могућност раздвајања трошкова Основног и Апелационог суда Брчко Дистрикта БиХ. Процјена насталих трошкова у судовима Брчко Дистрикта БиХ урађена је према броју судија.

Табела 6.1.: Поређење прихода од судских такси у 2006. и 2007. години у КМ

Ниво власти	Наплаћене судске таксе у 2006. години	Наплаћене судске таксе у 2007. години	Промена у односу на 2006. годину
	I	II	II/I
БиХ ниво	222 489	325 093	46,1%
Република Српска	17 234 372	20 831 999	20,9%
Федерација БиХ	246 983	145 116	-41,2%
Унско-сански кантон	4 584 253	4 523 049	-1,3%
Посавски кантон	166 416	404 851	143,3%
Тузлански кантон	5 298 939	4 904 195	-7,4%
Зеничко-добојски кантон	3 508 794	3 366 880	-4,0%
Босанскоподрињски кантон	90 447	59 523	-34,2%
Средњобосански кантон	2 223 328	1 974 596	-11,2%
Херцеговачко-неретвански кантон	3 057 684	2 554 303	-16,5%
Западнохерцеговачки кантон	1 606 190	1 299 924	-19,1%
Кантон Сарајево	7 048 678	7 191 112	2,0%
Кантон 10	778 118	316 940	-59,3%
ФБиХ - укупно	28 609 830	26 740 490	-6,5%
Брчко Дистрикт БиХ	1 384 001	1 537 840	11,1%
УКУПНО	47 450 692	49 435 422	4,2%

У 2007. години остварен је раст прихода од судских такси у односу на 2006. годину, и то за 4,2% или скоро 2 милиона КМ. Највећи раст је забиљежен на државном нивоу (46,1%) и у Републици Српској (20,9%), док је у Федерацији БиХ остварен пад прихода од судских такси и то за 6,5%.

6.2.2. УСВОЈЕНИ БУЏЕТИ У 2008. ГОДИНИ И СМЈЕРНИЦЕ ВСТС-а

Половином 2007. године ВСТС је судовима и тужилаштвима у Републици Српској и Федерацији БиХ упутио смјернице за израду буџетских приједлога за 2008. годину. Смјернице нису припремљене за Суд БиХ и Тужилаштво БиХ због комплексности транзиционог периода у којем се налазе ове институције, као ни за Основни и Апелациони суд Брчко Дистрикта БиХ, због специфичности буџетског процеса у Брчко Дистрикту БиХ. Смјернице ВСТС-а за израду буџета помажу правосудним институцијама да припреме буџетски захтјев у складу са важећим одлукама ВСТС-а о броју носилаца правосудних функција, те другим релевантним одлукама и прописима. Такође, смјернице садрже процјену ВСТС-а о минималним буџетским средствима потребним за функционисање институције.

Како није могуће прецизно утврдити када ће упражњене судијске или тужилачке позиције бити попуњене, ВСТС своју процјену буџетских средстава потребних за несметан рад судова и тужилаштва заснива на претпоставци о максималној попуњености носилаца правосудних функција. Смјернице су такође засноване на расположивим подацима о платама и надокнадама административно-техничког особља у судовима и тужилаштвима. На основу Протокола о повећању основице за обрачун плата административних радника, који су 2.5.2007. године потписали представници Владе Републике Српске и представници синдиката Републике Српске, и уз претпоставку да ће додатним судијама, којима током 2007. и 2008. године истиче мандат, исти бити продужен, ВСТС је накнадно ажурирао процјену неопходних средстава за судове и тужилаштва. У табели 6.2. су приказани ажурирани износи процјене неопходних средстава.

За процјену трошкова материјала и услуга кориштени су подаци о трошковима у претходним годинама, одобреним буџетима текуће године, просјечној структури трошкова за судове и тужилаштва, те процјена неопходних средстава за одржавање информационих система.

Смјернице за 2008. годину су укључивале и потребна средства за капиталне издатке у износу од 5% укупно планираног буџета за плате, надокнаде и трошкове материјала и услуга. Потребна средства за капитална улагања укључивала су и средства за набавку информатичке опреме.³⁵

Табеле 6.2. и 6.3. садрже поређење смјерница ВСТС-а и усвојених буџета за ентитетске институције.³⁶

Табела 6.2.: Буџетске смјернице ВСТС-а и усвојени буџети за 2008. годину у КМ

Институција	Смјернице ВСТС-а за 2008.	Првобитно одобрени буџети за 2008.	Ребаланс буџета за 2008.	Првобитно одобрени/смјернице ВСТС-а	Ребаланс/смјернице ВСТС-а
	I	II	III	II/I	III/II
Република Српска					
Врховни суд	3 438 449	3 272 263	2 713 100	-4,8%	-21,1%
Тужилаштво	597 279	617 700	625 715	3,4%	4,8%
Окружни судови	9 776 550	9 874 630	9 293 161	1,0%	-4,9%
Окружна тужилаштва	8 888 983	8 297 830	7 745 758	-6,7%	-12,9%
Основни судови	31 112 552	30 490 450	30 197 942	-2,0%	-2,9%
Укупно РС	53 813 813	52 552 873	50 575 676	-2,3%	-6,0%
Федерација БиХ					
Врховни суд	5 644 700	5 276 247	5 276 247	-6,5%	-6,5%
Тужилаштво	1 394 637	1 321 529	1 321 529	-5,2%	-5,2%
Кантонални судови	19 797 550	21 933 597	20 513 321	10,8%	3,6%
Кантонална тужилаштва	19 848 885	22 516 292	21 043 656	13,4%	6,0%
Општински судови	67 201 361	73 291 657	71 108 880	9,1%	5,8%
Укупно ФБиХ	113 887 134	124 339 322	119 263 633	9,2%	4,7%

Табела 6.3.: Буџетске смјернице ВСТС-а и усвојени буџети за 2008. годину према врсти трошкова у КМ

Економски код	Смјернице ВСТС-а за 2008.	Првобитно одобрени буџети за 2008.	Ребаланс буџета за 2008.	Првобитно одобрени/смјернице ВСТС-а	Ребаланс/смјернице ВСТС-а
	I	II	III	II/I	III/II
Република Српска					
Плате и надокнаде плата, порези и доприноси	40 727 982	42 002 083	40 560 464	3,1%	-0,4%
Издаци за материјал и услуге	10 523 265	9 630 890	8 668 200	-8,5%	-17,6%
Капитални издаци	2 562 566	919 900	1 347 012	-64,1%	-47,4%
Укупно РС	53 813 813	52 552 873	50 575 676	-2,3%	-6,0%
Федерација БиХ					
Плате и надокнаде плата, порези и доприноси	83 656 671	95 720 561	91 816 260	14,4%	9,8%
Издаци за материјал и услуге	24 807 266	23 744 320	23 068 281	-4,3%	-7,0%
Капитални издаци	5.423.197	4.874.441	4.379.092	-10,1%	-19,3%
Укупно ФБиХ	113 887 134	124 339 322	119 263 633	9,2%	4,7%

35 Процјену је извршило Одјељење за ИКТ Секретаријата ВСТС-а.

36 Из поређења је изузето Специјално тужилаштво Републике Српске, успостављено 2006. године.

Процес усклађивања износа одобрених буџета правосудних институција у Републици Српској са смјерницама ВСТС-а започет је ребалансом буџета за 2007. годину, а настављен одобреним буџетом за 2008. годину. Првобитно одобрени буџети су у укупном износу углавном у складу са смјерницама ВСТС-а (-2,3%). Међутим, ребалансом буџета одобрена средства за судове и тужилаштва су смањена за 3,8% у односу на првобитно одобрени буџет за 2008. годину. Највећа смањења буџета забиљежена су на позицији материјалних трошкова, и то за 10% у односу на првобитно одобрени буџет.

У Федерацији БиХ примјетно је да су првобитно одобрени буџети за 2008. годину за 9,2% већи од минимума неопходних средстава према процјени ВСТС-а. Најзначајнији узрок оваквог позитивног одступања је планирано повећање плата административно-техничког особља, о којем ВСТС није имао информације приликом сачињавања смјерница.

Ребалансом буџета, средства су смањена за 4,1% у односу на првобитно одобрени буџет за 2008. годину, што је разлику између смјерница ВСТС-а и одобрених средстава судовима и тужилаштвима довело на ниво од 4,7%.

Раније поменути проблем недовољног издвајања за капиталне инвестиције дошао је до изражаја и одобреним буџетима за 2008. годину. Тако је укупно одобрени износ за ове намјене ребалансом буџета у Републици Српској за 47,4% мањи у односу на смјернице ВСТС-а, док је у Федерацији БиХ то одступање нешто мање (19,3% мање у односу на смјернице). Треба ипак напоменути да се дио средстава за капиталне издатке судова и тужилаштва не обезбјеђује само кроз буџете, већ и кроз донаторска средства, те програме јавних улагања.

Табела 6.4.: Одобрени буџети за 2007. и 2008. годину за Суд БиХ и Тужилаштво БиХ, те судове и Тужилаштво Брчко Дистрикта БиХ³⁷

Институција	Одобрени буџет 2007.	Одобрени буџет 2008.	Одобрени буџет 2008./ 2007.
	I	II	III/I
БиХ ниво			
Суд БиХ	8 162 029	10 373 749	27,1%
Тужилаштво БиХ	5 347 583	8 712 383	62,9%
Укупно БиХ ниво	13 509 612	19 086 132	41,3%
Брчко Дистрикт БиХ			
Основни и Апелациони суд	4 220 374	4 378 430	3,7%
Тужилаштво Брчко Дистрикта	1 041 869	1 703 593	63,5%
Укупно Брчко Дистрикт БиХ	5 262 243	6 082 023	15,6%

Табела 6.5.: Одобрени буџети за 2007. и 2008. годину за Суд БиХ и Тужилаштво БиХ, те судове и Тужилаштво Брчко Дистрикта БиХ по врсти трошкова у КМ

Економски код	Одобрени буџет 2007.	Одобрени буџет 2008.	Одобрени буџет 2008./ 2007.
	I	II	III/I
БиХ ниво			
Плате и надокнаде плата, порези и доприноси	10 393 612	15 012 047	44,4%
Издаци за материјал и услуге	2 512 000	3 756 085	49,5%
Капитални издаци	404 000	318 000	-21,3%
Програми посебне намјене	200 000		
Укупно БиХ ниво	13 509 612	19 086 132	41,3%
Брчко Дистрикт БиХ			
Плате и надокнаде плата, порези и доприноси	3 680 743	4 148 023	12,7%
Издаци за материјал и услуге	1 316 500	1 744 000	32,5%
Капитални издаци	265 000	190 000	-28,3%
Укупно Брчко Дистрикт БиХ	5 262 243	6 082 023	15,6%

37 Поређење је извршено у односу на одобрени буџет за 2007. годину зато што ВСТС наведеним институцијама није доставио смјернице за 2008. годину, што је објашњено у претходном тексту. Подаци о одобреним средствима за плате за 2007. годину процијењени су на основу буџетског захтјева судова и Тужилаштва Брчко Дистрикта зато што су у одобреном буџету за 2007. годину плате и надокнаде свих буџетских корисника Брчко Дистрикта приказане збирно.

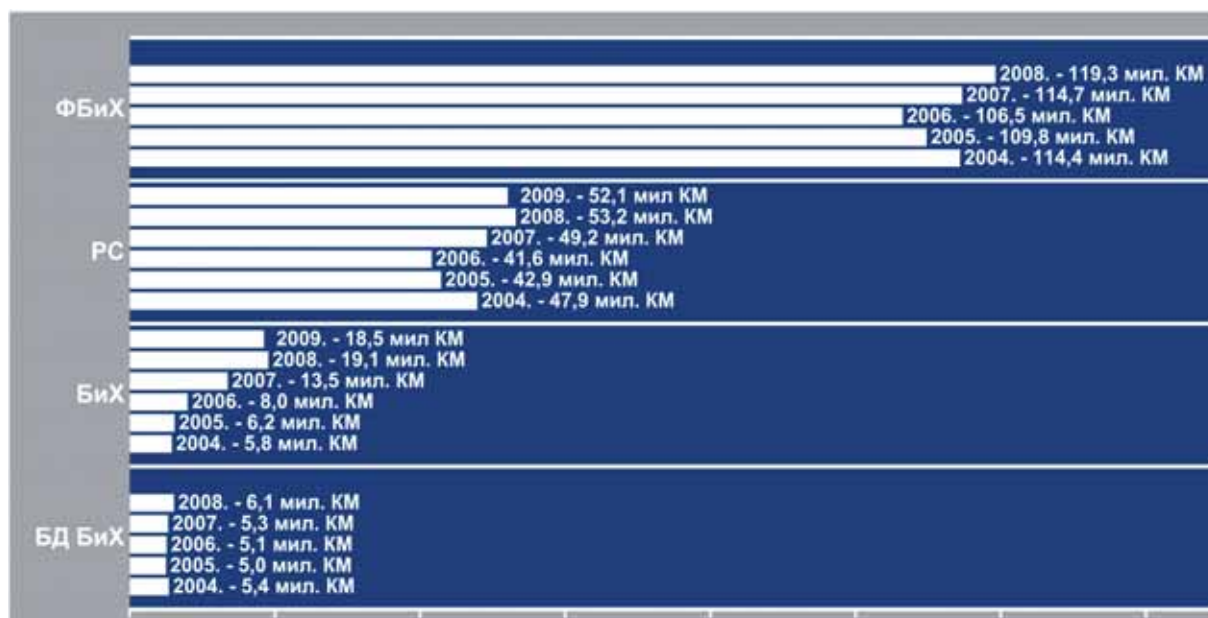
Буџети Суда БиХ и Тужилаштва БиХ и правосудних институција Брчко Дистрикта БиХ су расли сразмјерно према повећању броја предмета у раду у овим институцијама. Тако су за Суд БиХ и Тужилаштво БиХ одобрена средства у 2008. години за 41,3% већа у односу на 2007. годину, док одговарајуће повећање за судове и тужилаштво Брчко Дистрикта БиХ износи 15,6%.

6.2.3. БУЏЕТСКИ ТРЕНДОВИ

Рестриктивна финансијска политика, којој су изложени буџетски корисници у Босни и Херцеговини, примијењена је и на судове и тужилаштва, тако да је тренд раста буџета првобитно одобреним буџетом за 2008. годину заустављен. Ребалансима буџета за 2008. годину у Федерацији БиХ и Републици Српској, а касније и одобреним буџетима за 2009. годину у Републици Српској и на државном нивоу средства за судове и тужилаштва су смањена у односу на првобитно усвојене буџете за 2008. годину.

Сљедећа илустрација показује укупне буџете судова и тужилаштва од 2004. до 2009. године изузев буџета у Федерацији БиХ и Брчко Дистрикта БиХ у 2009. години.³⁸

Дијаграм 6.3.: Буџетски трендови (у мил. КМ)³⁹

Стални тренд раста буџета Суда БиХ и Тужилаштва БиХ заустављен је одобреним буџетом за 2009. годину, који је за 2,9% мањи у односу на одобрени буџет за 2008. годину. Овим је учешће буџета Суда БиХ и Тужилаштва БиХ у укупном буџету институција БиХ са 1,59% у 2008. години смањено на 1,31% у 2009. години.

Иако су са првобитно одобреним буџетом за 2008. учињени позитивни помаци у финансирању правосудних институција у Републици Српској, негативан тренд из претходних година је настављен у другој половини 2008. године, када су ребалансом буџета за 2008. годину и усвојеним буџетом за 2009. годину расположива средства за судове и тужилаштва смањена. Узимајући у обзир стални раст укупног буџета Републике Српске и стагнацију или смањивање правосудних буџета у Републици Српској, релативно учешће буџета судова и тужилаштва у укупном буџету Републике

38 Подаци о усвојеним буџетима правосудних институција у Федерацији БиХ и Брчко Дистрикт БиХ за 2009. годину нису приказани због чињеница да су до момента припреме извјештаја буџети за 2009. годину усвојени у само два од десет кантона, односно да није усвојен буџет за Брчко Дистрикт БиХ.

39 У циљу упоредне анализе подаци укључују буџете судова за прекршаје који су престали са радом у току 2006. године, као и буџет Специјалног тужилаштва РС, које је успостављено 2006. године. Подаци за 2008. годину укључују ребалансе буџета.

Српске сведено је са 4,62% у 2004. години на 3,12% у 2009. години и као такво је на најнижем нивоу у посљедњих 6 година. Међутим, потребно је имати у виду да је буџетом Републике Српске за 2009. годину, унутар раздјела Министарства правде РС, у који спадају и судови и тужилаштва, предвиђено 7,06 милиона КМ иницијалних средстава за почетак рада нових институција (виши и окружни привредни судови, Агенција за испитивање поријекла имовине и Центар за бесплатну правну помоћ).

6.3. ПРЕПОРУКЕ

- Потребно је да се усвоји законски оквир који ће да омогући финансирање свих правосудних институција из мањег броја извора. Тиме би се створиле претпоставке за финансирање развоја цјелокупног правосудног система на јединственим принципима и јасно одређеним стратешким правцима и, аналогно томе, обезбјеђивање једнаког приступа правди свим грађанима, у складу са међународним стандардима.
- Потребно је да се законом оснажи улога ВСТС-а у процесу припреме, усвајања и извршења буџета, а како је то и предвиђено Акционим планом за имплементацију Стратегије за реформу сектора правде у БиХ.
- Потребно је да се успоставе механизми усаглашавања износа судских и тужилачких буџета у фази предлагања између ВСТС-а, министарстава правде и министарстава финансија, а како је то и предвиђено Акционим планом за имплементацију Стратегије за реформу сектора правде у БиХ.
- Потребно је обезбјеђивати адекватна буџетска средства, у износу не мањем од минимално потребног према процјени ВСТС-а, за несметан рад и развој правосудних институција. То подразумијева повећање издвајања за материјалне трошкове и обезбјеђивање средстава за капиталне инвестиције, што ће да омогући модернизацију и информатизацију правосуђа. Како је већ наведено, обезбјеђивање адекватних буџетских средстава такође представља стратешки приоритет у оквиру Стратешког плана ВСТС-а.

ПОГЛАВЉЕ 7 ЕДУКАЦИЈА

7.1. УВОД

У вријеме када смо свједоци да се повећана пажња посвећује улози и значају правосуђа као гаранта демократског функционисања институција на државном и међународном нивоу, питање адекватне обуке судија и тужилаца је од посебног значаја. Потреба за обуком је наглашена у бројним стратешким документима и један је од приоритета из Европског партнерства са Босном и Херцеговином, за чију реализацију ВСТС има надлежност.

ВСТС у домену едукације блиско сарађује са ентитетским центрима за едукацију судија и тужилаца и Правосудном комисијом Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (у даљем тексту: ПКБД), који су надлежни за стварање и спровођење програма обуке.

Законске надлежности ВСТС-а у области едукације су:

- Надзирање над стручним усавршавањем судија и тужилаца, савјетовање ентитетских центара за едукацију судија и тужилаца и ПКБД у вези са усвајањем програма стручног усавршавања судија и тужилаца,
- Одређивање минималног обима стручног усавршавања који сваки судија и тужилац мора да оствари у току године,
- Одређивање почетне обуке за особе које су изабране за судије или тужиоце и надзирање над остваривањем такве обуке,
- Одобравање годишњих извјештаја управних одбора ентитетских центара за едукацију судија и тужилаца и ПКБД у дијелу који се односи на почетну обуку и стручно усавршавање судија и тужилаца.

Приликом планирања и реализације наведених активности, ВСТС се руководи Стратешким планом ВСТС-а за период од 2007. До 2012. године, те Средњорочном стратегијом за почетну обуку и стручно усавршавање за период од 2007. до 2010. године.

За организацију и координацију ових питања задужен је Центар за судску документацију у сарадњи са Сталном комисијом за едукацију ВСТС-а.

7.2. АКТИВНОСТИ И РЕЗУЛТАТИ ОСТВАРЕНИ У 2008. ГОДИНИ

7.2.1. ПРОГРАМ СТРУЧНОГ УСАВРШАВАЊА ЗА 2008. ГОДИНУ

Као и у претходном периоду, ВСТС је и у току 2008. године вршио надзирање над провођењем програма стручног усавршавања судија и тужилаца који су обухватили обуке из различитих правних области, укључујући обуку из области људских права, те права Европске уније. За обуку из појединих области кориштени су едукативни материјали - модули⁴⁰, чију израду је финансирала Европска комисија из ЦАРДС средстава.

ЦЕСТ-ови су током реализације програма стручног усавршавања учили проблем изостанка једног броја пријављених учесника са семинара, о чему су извијестили ВСТС, председнике судова и главне тужиоце. Овај проблем ће да покушају превазићи измјеном система пријаве за обуке у 2009. години.

И даље је присутан проблем недовољне координације између ЦЕСТ-ова и међународних организација које се баве питањима едукације, те је потребно додатно радити на његовом рјешавању.

7.2.2. ПРОГРАМ ПОЧЕТНЕ ОБУКЕ

Средњорочном стратегијом за почетну обуку и стручно усавршавање за период од 2007. до 2010. године, предвиђено је доношење посебног програма почетне обуке за стручне сараднике. Приједлог програма настао је као резултат сарадње између Канадске међународне развојне агенције (ЦИДА), ЦЕСТ-ова, ПКБД-а, ВСТС-а и правних стручњака из БиХ, а на основу Извјештаја о процјени потреба за обуком стручних сарадника односно савјетника у правосудном систему БиХ. ВСТС је подржао приједлог програма почетне обуке за стручне сараднике на сједници одржаној 9.10.2008. године, а примјена програма ће почети у 2009. години.

Програм предвиђа провођење обуке у виду четири модула на годишњем нивоу, што у трогодишњем периоду значи да ће стручним сарадницима бити пружена обука из дванаест модула. Сваки модул је спој теоретског и практичног излагања из различитих правних области, са нагласком на стицање вјештина и знања у примјени материјалних и процесних закона, а укључује, поред осталог, симулације суђења и обуке на даљину.

Предложени програм обуке представља почетни корак у квалитетној обуци стручних сарадника односно савјетника као будућих кандидата за позиције судија и тужилаца у правосудним институцијама у БиХ.

7.2.3. ПРАВИЛНИК О КАТЕГОРИЈАМА, ИЗБОРУ, ПРАВИМА И ОБАВЕЗАМА ЕДУКАТОРА

Како би се побољшао квалитет обуке, у Средњорочној стратегији за почетну обуку и стручно усавршавање за период од 2007. до 2010. године предвиђено је и утврђивање категорија едукатора, права и обавезе едукатора, те начин њиховог избора. Са тим у вези, управни одбори ЦЕСТ-ова су крајем 2008. године усвојили правилнике о категоријама, избору, правима и обавезама едукатора, које је ВСТС одобрио на сједници одржаној 18.12.2008. године.

Правилници уносе новину везану за јавни позив за именовање нових едукатора, те њихово активно учешће у стварању плана и програма обуке за наредну годину. Поред тога, предвиђени су критерији оцјењивања едукатора и питања њихове накнаде и статуса.

40 За више информација видјети Годишњи извјештај ВСТС-а за 2007. годину, поглавље 6. Едукација, активност 6.2.2. Израда модула.

7.2.4. НАБАВКА ПРАВНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Као што је наглашено у прошлогодишњем извјештају ВСТС-а, Европска комисија је, на иницијативу ВСТС-а, обезбиједила финансијска средства за набавку правне литературе за судове и тужилаштва у БиХ.

Након успјешне тендерске процедуре за набавку књига, коју је Европска комисија провела 2008. године, испорука књига би се требала реализовати у току 2009. године. Литература укључује правне лексиконе, публикације из различитих правних области, прегледе судске праксе, рјечнике и слично.

Циљ овог пројекта је осавремењавање и допуна библиотека наведених институција како би се носиоцима правосудних функција олакшао приступ ставовима правне теорије и праксе, а ради ефикасног и квалитетног обављања њихових свакодневних послова.

Набавка правне литературе је предвиђена и Стратешким планом ВСТС-а за период од 2007. до 2012. године и представља непрекидну активност.

7.2.5. ПРОМЈЕНЕ У ЦЕСТ-ОВИМА

Захваљујући донаторској помоћи и подршци релевантних државних институција, ЦЕСТ-ови су добили нове просторије за рад. За њихову адаптацију обезбијеђена су значајна средства у оквиру пројекта УСАИД-а.

У ЦЕСТ-овима је у међувремену дошло до кадровских промјена. ВСТС је у марту 2008. године потврдио именовање нових чланова управних одбора ЦЕСТ-ова на мандат од четири године. Осим тога, ВСТС је средином 2008. године потврдио именовање новог директора ЦЕСТ РС-а. Систематизацијом радних мјеста у ЦЕСТ-овима планирано је и повећање броја особља.⁴¹

ЦЕСТ-ови су од јуна 2008. године стекли статус посматрача Европске мреже правосудних школа (ЕЈТН). Ова мрежа основана је 2000. године као удружење институција које су одговорне за обуку судија у земљама Европске уније. Укључивањем у ЕЈТН, ЦЕСТ-ови су добили могућност да размјеном искустава са европским институцијама унаприједи методологију рада, побољшају квалитет едукације и приближе је европским стандардима, што је од изузетног значаја са становишта недавног потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању између Босне и Херцеговине и Европске уније.

7.2.6. ОСТАЛЕ АКТИВНОСТИ

ЦЕСТ-ови су израдили програме рада за 2009. годину, узимајући у обзир потребе судија и тужилаца, те препоруке из Европског партнерства са Босном и Херцеговином за 2008. годину, у којима се наглашава потреба обезбјеђивања адекватне обуке судства, посебно у погледу законодавства о људским правима, те питањима везаним за провођење Споразума о стабилизацији и придруживању. ВСТС је на сједници одржаној 18.12.2008. године усвојио програме рада центара за едукацију за 2009. годину.

Програми рада обухватају сталну обуку и стручно усавршавање из различитих области права, обуку и стручно усавршавање судија и тужилаца за процесуирање ратних злочина у Босни и Херцеговини, те обуку предвиђену пројектом ВСТС-а Успостава бољих механизма координације и сарадње између полиције и тужилаштва у Босни и Херцеговини.

Програмима је предвиђена и почетна обука за особе које намјеравају да се баве професијом судије или тужиоца, те низ обука на посебне теме као што су међународно право, европско право и међународни стандарди, Европска конвенција о људским правима и основним слободама, те обука менаџмента у правосудним институцијама. Дио обука ће се реализовати у оквиру сарадње између ЦЕСТ-ова и ПКБД.

41 Потреба за повећањем броја запослених у центрима за обуку судија и тужилаца у ентитетима наглашена је и у Извјештају Европске комисије о напретку Босне и Херцеговине у 2008. години.

ВСТС је током године радио на изради пројектних приједлога за унапређење капацитета ЦЕСТ-ова, нарочито у дијелу који се односе на право Европске уније.

7.3. ПРЕПОРУКЕ

- Потребно је да ЦЕСТ-ови континуирано раде на унапређењу програма стручног усавршавања у складу са потребама полазника обука.
- Потребно је координирати донаторску политику у области едукације ради ефикаснијег планирања и кориштења ресурса.
- Потребно је обезбиједити адекватна финансијска средства за функционисање ЦЕСТ-ова.

ПОГЛАВЉЕ 8. ЦЕНТАР ЗА СУДСКУ ДОКУМЕНТАЦИЈУ

8.1. УВОД

Свечаном промоцијом, одржаном 27.5.2008. године, означен је званични почетак рада Центра за судску документацију ВСТС-а (у даљем тексту: ЦСД), који је успостављен са циљем да допринесе рјешавању проблема неуједначености судске праксе у Босни и Херцеговини, која је настала и као резултат примјене нових правних института материјалног и процесног права.

Поред доприноса уједначавању судске праксе, очекује се да ће ЦСД допринијети професионалном усавршавању, те размјени информација унутар правне заједнице, што је од посебне важности за новоименоване судије и тужиоце у БиХ, јер ће имати могућност да обогате своје правно знање и боље овладавање правним вјештинама.

ЦСД омогућава једноставан и брз приступ правним информацијама и изабраној судској пракси путем веб странице www.prawosudje.ba/csd. У склопу странице носиоци правосудних функција имају приступ интерактивној бази судских одлука, која у овом моменту омогућава претрагу одлука по различитим критеријима, као што су назив суда, број и врста предмета, датум доношења одлуке, врста одлуке, правна област, садржај одлуке итд.

Финансијску подршку за оснивање ЦСД-а пружила је Шпанска агенција за међународну развојну сарадњу (АЕЦИД) и Европска комисија, уз техничку помоћ Документационог центра Шпаније.

8.2. АКТИВНОСТИ И РЕЗУЛТАТИ ОСТВАРЕНИ У 2008. ГОДИНИ

8.2.1. БАЗА СУДСКИХ ОДЛУКА

У току 2007. године ЦСД је израдио софтвер за базу судских одлука и извршио иницијални унос изабраних одлука, како је предвиђено Стратешким планом ВСТС-а.

Током 2008. године појачане су активности прикупљања и уношења изабраних судских одлука у складу са критеријима битности које је дефинисала Стална комисија за ЦСД. Заштита личних података врши се у складу са Упутством за анонимизацију судских одлука, а у циљу заштите приватности странака у поступку. Прикупљају се и уносе одлуке врховних судова, одлуке Апелационог суда Брчко Дистрикта БиХ и Суда БиХ, те везане одлуке нижестепених судова и Уставног суда БиХ, донесене од 2003. године, односно од ступања на снагу нових процесних закона. Намјера је да се корисницима учине доступним све пресуде у изабраном предмету, од одлуке донесене у првостепеном поступку до одлуке донесене по апелацији пред Уставним судом БиХ.

До краја 2008. године у базу је унесено 1 545 изабраних одлука, којима могу да приступе корисници из судова и тужилаштва. Корисницима је доступан и приручник за кориштење базе судских одлука.

Током 2009. године ЦСД ће да ради на унапређењу квалитета система претраге судских одлука, и то тако што ће судским одлукама бити придружени напредни индексациски параметри, као што су примијењени правни институти (Тхесаурус термини), примијењени правни прописи и слично.

8.2.2. WEB СТРАНИЦА ЦСД-а

Све информације којима ЦСД располаже доступне су на веб страници ЦСД-а, којој се може приступити путем интернета или WAN мреже⁴² у судовима и тужилаштвима.

ЦСД редовно ажурира информације на веб страници, укључујући:

- информације о судској пракси, као што су информације о новим одлукама Европског суда за људска права, те линкове за веб странице које садрже преглед релевантне судске праксе,
- различите публикације, као што су модули, огледни примјери судских одлука и тужилачких аката, стручни радови и слично,
- актуелности о активностима ЦСД-а.

8.2.3. САРАДЊА СА КОРИСНИЦИМА УСЛУГА ЦСД-а

Особље ЦСД-а је у току 2008. године непрекидно радило на остваривању сарадње са крајњим корисницима базе судских одлука, и то путем обука у судовима и тужилаштвима или организацијом округлих столова.

Сврха обуке је упознавање корисника са садржајем веб странице ЦСД-а и базе судских одлука, те са системима претраге судских одлука унутар саме базе. Наставак ових активности планира се и у 2009. години, како би се све судије и тужиоци у Босни и Херцеговини упознали са предностима и могућностима које пружа ЦСД.

ЦСД настоји да се развија у складу са потребама својих корисника, који сугестије и приједлоге за унапређење рада ЦСД-а, као и информације о кориштењу садржаја које пружа ЦСД, могу доставити путем е-маила, упитника, фокус група и слично.

За давање коментара и сугестија посјетиоци веб странице ЦСД-а могу да користите и специјализовани форум. Форум се може користити и за размјену мишљења о различитим правним питањима. За употребу форума потребна је претходна регистрација.

8.2.4. ИЗРАДА ОГЛЕДНИХ ПРИМЈЕРА СУДСКИХ ОДЛУКА И ТУЖИЛАЧКИХ АКАТА

На иницијативу Сталне комисије за ЦСД, у 2007. години је почела реализација пројекта израде огледних примјера правних аката, којег је финансијски подржала Шпанска агенција за међународну развојну сарадњу (АЕЦИД). Пројекат је у потпуности реализован током 2008. године, а обухватио је два сегмента: израду огледних примјера судских одлука и израду огледних примјера тужилачких аката.

У изради огледних примјера судских одлука главни партнери ЦСД-а су биле судије са дугогодишњим искуством, углавном из ентитетских врховних судова. Огледни примјери се односе

---

42 О WAN мрежи више у Поглављу 5.

на првостепене судске одлуке у којима су примијењени најважнији институти из кривичне и грађанске области. Израђено је укупно 59 примјера, који су примарно намијењени кадровима који су тек именовани на позиције судија, тужилаца, односно стручних сарадника.

У изради огледних примјера тужилачких аката учествовали су тужиоци са вишегодишњим искуством. Након активности ЦСД-а, које су се огледале у координацији израде и рецензије огледних примјера, Стална комисија за ЦСД верификовала је 29 аката, укључујући примјере оптужница, жалби по различитим жалбеним основама, приједлога за одређивање/продужење притвора, те других аката.

Наведени огледни примјери судских одлука и тужилачких аката доступни су на web страници ЦСД-а у рубрици „Библиотека“.

8.2.5. ИЗРАДА СТРУЧНИХ РАДОВА

У настојању да иницира израду радова на теме актуелних питања правне теорије и праксе, ЦСД је у мају 2008. године објавио јавни позив за номиновање тема за израду стручних радова.

Након разматрања пристиглих пријава, Стална комисија за ЦСД је изабрала осам тема и то:

- (1) независност судија у контексту релевантних међународних докумената,
- (2) рјешавање предмета у разумном року,
- (3) улога нотара код оснивања трговачких друштава,
- (4) искључење члана из друштва са ограниченом одговорношћу,
- (5) сарадња оптуженог у кривичном поступку - свједок покајник,
- (6) претрес пред другостепеним судом,
- (7) положај особа са душевним сметњама и
- (8) неусаглашеност правила о одмјеравању санкција.

Аутори радова су углавном судије и тужиоци. Сви радови могу се наћи на web страници ЦСД-а, у рубрици „Библиотека“.

8.2.6. ПОСЈЕТА ШПАНСКОМ ДОКУМЕНТАЦИОНОМ ЦЕНТРУ

Шпански документациони центар, који ужива велики углед и подршку правне заједнице у Шпанији, представљао је модел за успоставу ЦСД-а, као и за дефинисање његових почетних активности.

У склопу наставка сарадње, делегација ВСТС-а је у септембру 2008. године посјетила Шпански документациони центар са сједиштем у Сан Себастиану. Током ове посјете представљени су бројни пројекти који се проводе у оквиру Центра, а који ће засигурно послужити као идеја водила у осмишљавању нових пројеката ЦСД-а.

8.2.7. ОСТАЛЕ АКТИВНОСТИ

Како се већ за кратког постојања ЦСД-а показало, информације о судској пракси земаља у региону су, због заједничке правне традиције, од велике користи за правнике у БиХ. Са тим у вези, ЦСД је крајем 2008. године иницирао сарадњу са сличним институцијама у региону ради размјене информација и искустава. Тако је успостављен контакт са Врховним судом Републике Словеније и њиховим Евиденцијским центром, који ће делегација ВСТС-а посјетити у току 2009. године.

У складу са Стратешким циљем ВСТС-а да се судовима и тужилаштвима обезбиједи онлине приступ правним прописима, ЦСД је провео анализу постојеће базе прописа која је доступна путем интернета. На основу те анализе, ЦСД је дао препоруку да се подржи дорада постојећих база правних прописа службених гласила у БиХ, као јединих службених извора информација о правним прописима.

8.3. ПРЕПОРУКЕ

- Потребно је дорадом постојећих база правних прописа службених гласила у БиХ обезбиједити приступ правним прописима путем интернета/WAN мреже.

ПОГЛАВЉЕ 9. САРАДЊА ТУЖИЛАШТАВА И ПОЛИЦИЈЕ

9.1. УВОД

ВСТС је своје активности усмјерене на јачање капацитета тужилаштва током 2008.године фокусирао на три области:

1. Провођење пројекта Успостава бољих механизма сарадње тужилаштва и полиције у БиХ,
2. Наставак реформе тужилаштва - законодавни оквир и
3. Побољшање односа са јавношћу, посебно са медијима.

9.2. АКТИВНОСТИ И РЕЗУЛТАТИ ОСТВАРЕНИ У 2008. ГОДИНИ

9.2.1. ПРОЈЕКАТ УСПОСТАВА БОЉИХ МЕХАНИЗАМА САРАДЊЕ ТУЖИЛАШТАВА И ПОЛИЦИЈЕ У БИХ

У октобру и новембру 2007. године урађена је анализа тренутне ситуације у домену сарадње тужилаштва и полиције, коју су финансирали Министарство вањских послова и амбасада Велике Британије. Анализа је обухватила правни, институционални и организациони аспект ове сарадње, а провела су је два екперта из Босне и Херцеговине. Резултати, закључци и препоруке су узети као полазна основа за израду пројекта Успостава унапријеђених механизма сарадње полиције и тужилаштва.

Пројекат је, заједно са захтјевом за финансирање, достављен Влади Велике Британије у децембру 2007. године, а његово покретање одобрено је у априлу 2008. године. Средства за финансирање овог пројекта обезбиједила је и Краљевина Норвешка, и то у износу од 100 000 евра за 2008. годину, 200 000 евра за 2009. годину и 50 000 евра за 2010. годину.

Циљ пројекта је унапређење постојећих и усвајање нових механизма сарадње тужилаштва и полиције, који ће допринијети што ефикаснијој борби против свих врста криминала у Босни и Херцеговини. Провођењем овог пројекта ће да се повећа и ефикасност тужилаштва у смислу побољшања њихове способности да процесуирају кривична дјела.

Циљ пројекта је дефинисан кроз четири компоненте односно четири оперативна циља:

- а) Израда недостајућих подзаконских аката и хармонизација постојећих подзаконских аката,
- б) Успостављање сталне заједничке едукације полиције и тужилаца,
- ц) Усаглашавање евиденција и статистика⁴³,
- д) Израда анализе могућности за успостављање казних и других евиденција којима би приступ имала полиција и тужилаштва.

43 Усаглашавање евиденције и статистике, као и обезбјеђивање услова за приступ казним евиденцијама је један од стратешких програма Стратегије за реформу сектора правде у БиХ за период од 2009. до 2013.

Рад се одвија путем подгрупа које сачињавају представници свих релевантних домаћих институција и међународних организација у Босни и Херцеговини, које дјелују у овој области.

Пројекат проводи пројектни тим ВСТС-а у сарадњи са Координационим одбором, који је успостављен одлуком Управног одбора пројекта. Поред наведених тијела, одлуком Управног одбора успостављена је и Радна група која, у складу са описом пројекта, координира извршење планираних задатака.

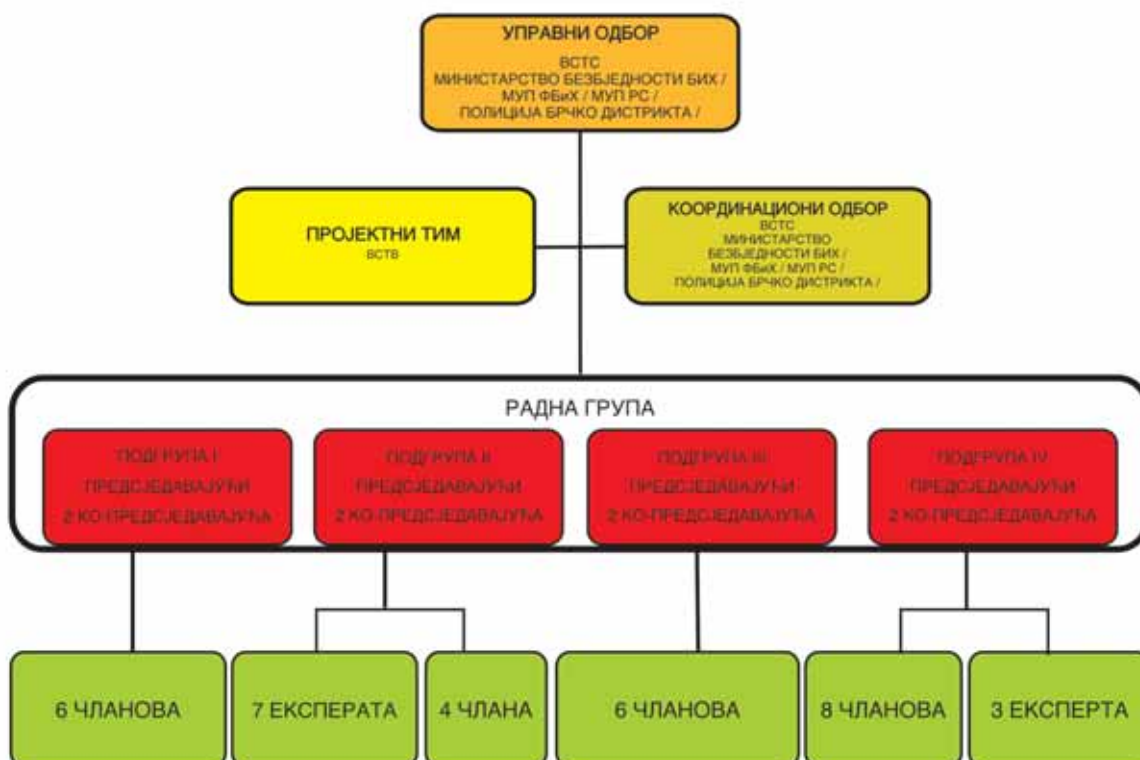
Значајну улогу у изради анализе, планирању даљег тока пројекта и његовом провођењу има Полицијска мисија Европске уније (ЕУПМ), која је и раније истицала важност рјешавања проблема у сарадњи између полиције и тужилаштва и активно радила на томе.

Споразум о сарадњи у провођењу пројекта свечано је потписан 9.4.2008. године у просторијама ВСТС-а. Нјиме су дефинисане улоге и обавезе страна у провођењу пројекта, а потписали су га Бранко Перић, председник ВСТС-а, Тарик Садовић, министар у Министарству безбједности БиХ, Мухидин Алић, министар у Федералном министарству унутрашњих послова Федерације БиХ и Станислав Чађо, министар у Министарству унутрашњих послова Републике Српске.

Потписници Споразума основали су Управни одбор у истом саставу, који је до краја 2008. године одржао три састанка. На другом састанку, одржаном у Брчком 22.7.2008. године, донесен је закључак о проширењу овог тијела, у чији рад се укључио и представник Брчко Дистрикта БиХ. Након што је Горан Лујић, шеф Полиције Брчко Дистрикта БиХ, потписао Анекс Споразума о сарадњи, испуњени су формални услови за активно учешће ове институције у пројекту.

Осим Управног одбора и пројектног тима, у првој фази реализације пројекта успостављена су и друга пројектна тијела: Координациони одбор, Радна група и четири подгрупе. У саставу наведених тијела су најважнији представници релевантних институција: ВСТС-а, министарстава, тужилаштва и полицијских агенција.

Слика 9.1.: Организациона шема пројекта успоставе бољих механизма сарадње између тужилаштва и полиције у БиХ

Управни одбор је на свом првом састанку основао Радну групу у чијем саставу су:

1. Милорад Барашин, в.д. главни тужилац Тужилаштва БиХ,
2. Здравко Кнежевић, главни тужилац Тужилаштва Федерације БиХ,
3. Амор Букић, главни тужилац Републичког тужилаштва РС,
4. Зекерија Мујкановић, главни тужилац Јавног Тужилаштва Брчко Дистрикта БиХ,
5. Винко Думанчић, директор Граничне полиције БиХ,
6. Мирко Лујић, директор СИПА-е,
7. Урош Пена, директор Полиције РС,
8. Самир Цебо, замјеник директора Федералне управе полиције,
9. Гојко Васић, начелник Управе криминалистичке полиције РС,
10. Сенад Јашаревић, шеф Криминалистичке полиције Брчко Дистрикта БиХ,
11. Јосип Петрић, полицијски комесар, Министарство унутрашњих послова Посавског кантона.

Чланови Радне групе су уједно предсједавајући или ко-предсједавајући подгрупа које имају задатак да остваре по један од зацртаних оперативних циљева пројекта. У подгрупама су заступљени представници свих институција које су укључене у пројекат, као и директори центара за едукацију судија и тужилаца и управа за полицијско образовање, односно полицијских академија. Подгрупе су почеле са радом у јуну 2008. године, а први конкретни резултати забиљежени су у другој половини 2008. године.

Табела 9.1.: Укупан број састанака радних тијела пројекта у 2008. години

Радна тијела пројекта	Број одржаних састанака
Управни одбор	3
Координациони одбор	1
Радна група	3
Подгрупа за израду недостајућих подзаконских аката и хармонизацију постојећих подзаконских аката	6
Подгрупа за успостављање сталне заједничке едукације полиције и тужилаца	2
Радно тијело за провођење Споразума о сарадњи у провођењу сталне заједничке едукације полиције и тужилаца	1
Подгрупа за усаглашавање евиденција и статистика	3
Подгрупа за анализу могућности за успостављање кривичних и других евиденција којима би приступ имала полиција и тужилаштва	2

Резултати у провођењу сва четири оперативна циља презентовани су у наредном дијелу поглавља, док је посебан дио посвећен 4. конференцији о сарадњи тужилаштва и полиције у БиХ.

1. Израда недостајућих подзаконских аката и хармонизација постојећих подзаконских аката

Подгрупа задужена за остварење овог циља је детаљно анализирао Закон о казном поступку и узела га као главну референцу за дефинисање улога тужилаца и полиције. Постигнут је висок степен консензуса о начину рада и о томе чиме треба да резултира рад ове подгрупе. Према динамици израде нацрта Упутства о поступању и сарадњи овлашћених службених лица и тужилаца

у провођењу радњи доказивања у току истраге очекује се да исто буде завршено у планираном року, са тим да би се до маја 2009. године могла очекивати и његова примјена у пракси.

2. Успостављање сталне заједничке едукације полиције и тужилаца

Највећи напредак у оквиру овог оперативног циља представља успостављање формалне сарадње између центара за едукацију судија и тужилаца и институција које се баве едукацијом полиције, за што је основа потписани Споразум о сарадњи. Споразумом је успостављено Радно тијело које треба да буде носилац већине активности везаних за успостављање сталне заједничке едукације тужилаца и полиције. Усаглашене су три теме за курсеве едукатора и за курсеве полицијских службеника и тужилаца и дефинисани основни критерији за одабир едукатора. До краја године пројектни тим је од Радног тијела добио листу са именима 44 потенцијална едукатора за које је потребно да се организује и проведе обука и припреме материјали - модули, након чега ће неки од њих бити ангажовани на провођењу пилот курсева.

3. Усаглашавање евиденција и статистика

Подгрупа задужена за остварење трећег оперативног циља је прикупила податке и шаблоне, који су тренутно у употреби у њиховим институцијама. Након анализе, коју је провео пројектни тим, закључено је да у системима постоје значајне разлике и да као такви не омогућавају статистичку анализу на државном нивоу. Због тога су чланови подгрупе одлучили да ставе у фокус званичне извјештаје из сваке од институција, са намјером да дефинишу минимум стандарда извјештавања који би се примјењивали на све укључене стране. Поред тога, усаглашени су полицијски обрасци, њих 20, те службени извјештаји о почињеном кривичном дјелу, као и изглед и садржај КУ уписника, који су ступили на снагу 1.1.2009. године. Са друге стране, пројектни тим је провео упоредну анализу званичних извјештаја полиција и тужилаштва и забиљежио значајне разлике у приказаним статистичким подацима. Пошто су ти подаци базирани на евиденцијама и статистикама у полицијама и тужилаштвима, пројектни тим је, уз сагласност подгрупе, припремио истраживање/пилот пројект у три мање регије у БиХ са циљем идентификације и уклањања узрока ових појава. Ова активност ће бити проведена у Орашју, Горажду и Требињу почетком 2009. године. Разматрана је и могућност усаглашавања форме и садржаја поменутих извјештаја или барем неких њихових дијелова, што би обезбиједило и усаглашеност евиденција и статистика у агенцијама и тужилаштвима.

4. Анализа могућности за успостављање казних и других евиденција, којима би приступ имала тужилаштва и полиција

ВСТС ће за потребе провођења анализе тренутног стања и израде студије изводљивости ангажовати три стручњака из области права, полицијских послова и информационих технологија. Јавни оглас је објављен 17.11.2008. године, а почетак рада стручњака је планиран за 1.1.2009. године.

Предмет анализе ће бити преглед тренутног стања, упоредна анализа и основе за дефинисање оптималних рјешења.

Четврта Конференција о сарадњи полиције и тужилаца, одржана од 13.10. до 14.10.2008. године у Сарајеву

Овај пут је конференцију о сарадњи полиције и тужилаца први пут организовала институција Босне и Херцеговине, тачније Управни одбор пројекта, док је прве три организовао ЕУПМ. Првом дану конференције присуствовало је више од 100 учесника, а међу говорницима су били највиши дужносници БиХ и међународне заједнице у БиХ који се баве питањима правосуђа и безбједности. Конференцију су отворили чланови Управног одбора пројекта, истичући његов значај за унапређење владавине закона и побољшање провођења закона, стабилности и опште безбједности у БиХ. Пројекат је оцијењен и као веома важан у свјетлу настојања БиХ да испуни обавезе које произлазе из потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању Босне и Херцеговине са Европском унијом.

Слика 9.2.: Обраћање амбасадора Димитриса Коуркуласа (Dimitrisa Kourkoulasa), шефа Делегације Европске комисије у БиХ, током конференције

Током конференције потписан је Споразум о сарадњи између центара за едукацију судија и тужилаца и полицијских образовних институција, што је један од оперативних циљева пројекта. Након церемоније потписивања представници међународне заједнице у БиХ: Винћенцо Копола (Vincenzo Coppola), шеф ЕУПМ-а, амбасадор Димитрис Коуркулас, шеф Делегације Европске комисије у БиХ, Рафи Грегорјан (Raffi Gregorian), први замјеник високог представника за БиХ, Њ.Е. Јаб Брату (Jan Braathu), амбасадор Краљевине Норвешке, и Џејмс Родхавер (James Rodehaver), шеф Одјела за људска права ОСЦЕ-а за БиХ, изразили су пуну подршку пројекту и задовољство да су све релевантне институције препознале његову важност и преузеле пуну одговорност за његово провођење. Пројекат је препознат као добар примјер успјешне сарадње између домаћих институција у рјешавању једног од најважнијих питања везаних за провођење закона и безбједност у БиХ. Највиши представници међународне заједнице су такође обећали пуну подршку у провођењу будућих активности.

Задња пленарна сједница је била посвећена презентацијама чланова Радне групе пројекта, тачније главних тужилаца и директора полицијских агенција. Они су презентовали рад својих институција и сарадњу са другим агенцијама, са нагласком на области кријумчарења и трговине људима, организовани криминал, општи криминал и специјалне истражне радње. Све презентације је пратила дискусија са учесницима конференције.

9.2.2. РЕФОРМА ТУЖИЛАШТАВА

Након што је радна група ВСТС-а окончала свој рад на Закону, ВСТС је извршио анализу и усвојио га на сједници одржаној 26.8.2008. године, са закључком да се Закон упуту Федералном министарству правде у даљу процедуру, са циљем што хитнијег усвајања. У складу са закључком, Закон је заједно са попатним писмом достављен Федералном министарству правде 10.9.2008. године. Пројектни тим ће, у сарадњи са Федералним министарством правде, наставити да заговара усвајање наведеног Закона.

Иако је поступак доношења Закона о тужилаштвима у ФБиХ још увијек у току, ВСТС је оцијенио да није потребно чекати тренутак његовог усвајања како би се кренуло са израдом наведених правилника, већ је основао Радну групу која је започела са њиховом израдом. За чланове Радне групе именована су лица која су радила на тексту Закона о тужилаштвима у ФБиХ. У протеклом периоду Радна група је одржала три састанка, а планирано је да са радом настави и у 2009. години.

9.2.3. ОДНОСИ СА МЕДИЈИМА

На састанку главних тужилаца, одржаном 10.6.2008. године у Сарајеву, који је организовао пројектни тим, одржана је презентација агенције ПРИСТОП на тему „Односи са јавношћу“. На састанку су главни тужиоци обавијештени о обуци коју за гласноговорнике тужилаштва организује ЕУПМ. У оквиру ове обуке, која је одржана у периоду од 16.6. до 20.6.2008. године у Сарајеву, израђен је Приручник са упутама како гласноговорници требају да одржавају комуникацију са медијима. На обуци је учествовало 15 гласноговорника тужилаштва ФБиХ, РС-а и Брчко Дистрикта БиХ. Главни тужиоци су такође дали своје сугестије за предстојећу обуку и нагласили проблеме у овој области чије отклањање сматрају кључним.

9.3. ПРЕПОРУКЕ

- Потребно је активније учешће надлежних министарстава правде у провођењу наведених пројектних активности.

ПОГЛАВЉЕ 10. РЕНОВИРАЊЕ СУДСКИХ ЗГРАДА

10.1. УВОД

Већина судских зграда у Босни и Херцеговини не задовољава основне европске стандарде у погледу безбједности особља, броја и функционалности судница, заштите свједока, расположивог простора за адвокате и њихове клијенте, приступа за инвалиде, те приступа писарницама и архиви. Кључни проблем за већину судова је недостатак судница, јер судови, без обзира на број судија, углавном имају само по једну судницу. Судије су због тога присиљене да саслушања обављају у канцеларијама, које су незадовољавајуће са становишта безбједности судског особља, техничке опремљености и капацитета.

Стање судских зграда и њихово усклађивање са европским стандардима од суштинског је значаја за ефикасност правосуђа. Стога је у Стратегији за реформу сектора правде у БиХ за период од 2009. до 2013. године реконструкција судских зграда предвиђена као један од стратешких програма за повећање ефикасности правосуђа. То је и један од стратешких приоритета у Стратешком плану ВСТС-а за период од 2007. до 2012. године. Стога ће се ВСТС, између осталог, залагати за то да се потребна средства обезбиједи и путем кредита Свјетске банке или друге међународне институције која обезбјеђује кредите Босни и Херцеговини, те заговарати да финансирање унапређења физичких услова за рад судова и тужилаштва постане један од приоритета за надлежне владе и парламенте.

У току 2005. године Влада САД-а је финансирала техничку и финансијску процјену функционалности 55 судских зграда у БиХ. Закључено је да би било потребно око 12 милиона евра да се судске зграде доведу у стање да задовоље минималне стандарде за несметан рад. У ову процјену нису укључене судске зграде у Сарајеву и Источном Сарајеву. Због ургентне потребе за реконструкцијом ова два суда, за њих су припремљене одвојене процјене. Реконструкција зграде суда у Источном Сарајеву завршена је у току 2008. године,⁴⁴ док је реконструкција зграде Општинског и Кантоналног суда у Сарајеву у току.

ВСТС непрекидно потиче домаће органе власти и међународне донаторе да средства улажу за реконструкцију оних судова чија потреба за побољшањем физичких услова за рад је оцијењена приоритетном. Захваљујући уложеним напорима постигнути су сљедећи резултати:

- a) Владе Краљевине Норвешке и Републике Српске су финансирале реновирање судске зграде Округног суда у Источном Сарајеву и одјељења ван сједишта Основног суда Соколац. Укупни трошкови су износили 740.000 евра. Пројекат је завршен у јуну 2008. године. Нова судска зграда (реконструисана војна касарна) укључује све неопходне просторије: четири суднице, модерне писарнице и архиву.

44 Реконструкција зграде суда у Источном Сарајеву детаљно је описана у Годишњем извјештају ВСТС-а за 2007. годину.

- б) Владе САД-а и Републике Српске финансирале су реконструкцију судске зграде у Сребреници. Овај пројекат, вриједан око 400 000 евра, окончан је у новембру 2008. године.
- ц) Влада САД-а је, у оквиру пројекта развоја сектора правосуђа (ЈСДП) вриједног око 800 000 евра, провела дјелимичну реконструкцију 10 модел судова, која је обухватила побољшање функционалности писарница и улазног простора у модел судовима.
- д) Влада Канаде ће ускоро да започне пројекат за дјелимичну реконструкцију Основног суда у Бањој Луци, вриједан око 100 000 евра. ВСТС је одобрио пројекат у октобру 2008. године.
- е) Кантон Тузла је изградио нову судску зграду у Калесији. Трошкови су износили 870 000 евра, а просторије су уселене у новембру 2008. године.
- ф) Влада Републике Српске финансира реконструкцију Врховног суда РС-а (на постојећу зграду ће бити дограђена још два спрата) и Окружног суда у Бањој Луци. Завршетак радова се очекује у току 2009. године.
- г) Реконструкција зграде Општинског/Кантоналног суда у Сарајеву је у току.⁴⁵ Пројекат финансирају Европска комисија, Влада Краљевине Норвешке и Кантон Сарајево.

10.2. АКТИВНОСТИ И РЕЗУЛТАТИ ОСТВАРЕНИ У ТОКУ 2008. ГОДИНЕ

10.2.1. РЕКОНСТРУКЦИЈА ОПШТИНСКОГ И КАНТОНАЛНОГ СУДА У САРАЈЕВУ - ПРОЈЕКАТ У ТОКУ

Општински и Кантонални суд у Сарајеву већ годинама се суочавају са бројним проблемима, попут недостатка простора, недостатка судница (двје суднице за нешто мање од 200 судија) и функционалних писарница, безусловних канцеларија, непостојања библиотеке, сале за састанке, ресторана за запослене, непостојања одвојеног простора за запослене и простора за грађане, тоалета за грађане, прилаза за инвалиде и лифта, крова који је прокишњавао, нефункционалног електричног система и слично. Имајући ово у виду, ВСТС је 2006. године Влади Краљевине Норвешке упутио молбу да финансира архитектонске и техничке планове за реконструкцију цијеле зграде.

Будући да расположивим финансијским средствима није било могуће финансирати потпуно реновирање зграде, од извођача радова који је израдио техничке спецификације затражено је да се фокусира на функционалност и безбједност, што подразумева:

- изградњу најмање 12 модерних судница,
- изградњу просторија за медијацију,
- изградњу једне обједињене писарнице за оба суда у приземљу,
- изградњу функционалних архива у подруму са приступом писарницама у приземљу,
- побољшање кључних техничких инсталација (гријање, електрика, ИТ, вода, вентилација и сл.),
- побољшање противпожарног и безбједносног система за оба суда,
- изградњу приступа за инвалиде,
- изградњу библиотеке и читаонице за судије и стручне сараднике и
- осигурање додатног канцеларијског простора у поткровљу подизањем кровне конструкције у централном дијелу зграде.

⁴⁵ Општински и Кантонални суд у Сарајеву смјештени су у истој згради.

Слика 10.1.: Реконструкција зграде Општинског и Кантоналног суда у Сарајеву

Након што је припремљена техничка документација, у јулу 2007. године је потписан Меморандум о разумијевању (Мор) између ВСТС-а, Министарства правде БиХ, Кантона Сарајево, Општинског суда у Сарајеву, Кантоналног суда у Сарајеву, Европске комисије и Краљевине Норвешке. Значајна додатна средства за проширење радова обезбијеђена су накнадно, потписивањем Анекса Меморандума о разумијевању у августу 2008. године.

Табела 10.1.: Издвојена средства из донација (приближни износи)

Донатор	Износ
Кантон Сарајево у складу са Мор	610 000 евра
ЕК у складу са Мор	1 840 000 евра
Краљевина Норвешка у складу са Мор	550 000 евра
Укупно до сада	3 000 000 евра

10.2.2. РЕНОВИРАЊЕ ДОДАТНОГ ПРОСТОРА У ЗГРАДИ ОПШТИНСКОГ И КАНТОНАЛНОГ СУДА У САРАЈЕВУ

Провобитном техничком процјеном зграде и тендерима који су услиједили није био обухваћен један дио поткровља (око 600 м²).

Међутим, како се проблем недостатка простора погоршао након што је неколико канцеларија претворено у суднице и писарнице, ВСТС и оба ова суда су дошли до закључка да треба приступити и реконструкцији преосталог простора у поткровљу зграде. Укупни трошкови реконструкције тог простора процијењени су на 550 000 евра. ВСТС је упутио молбу владама Кантона Сарајево, Краљевине Шведске и Краљевине Норвешке за издвајањем додатних средстава која су потребна за финансирање ових радова.

Слике 10.2. и 10.3.: Додатни простор у Општинском и Кантоналном суду у Сарајеву који би требао бити обуваћен реконструкцијом

10.3. ПРЕПОРУКЕ

- Потребно је ажурирати постојећи архитектонско-технички план за судове и израдити архитектонско-технички план за тужилаштва у сврху процјене неопходних финансијских улагања како би се побољшали физички услови за рад судова и тужилаштва.
- У сарадњи са надлежним министарствима правде и Правосудном комисијом Брчко Дистрикта БиХ потребно је да се изради заједничка стратегија за финансирање реконструкције судова и тужилаштва из домаћих, кредитних и донаторских средстава, а како је то предвиђено Стратегијом за реформу сектора правде у БиХ.

ПОГЛАВЉЕ 11. ПРОЦЕСУИРАЊЕ ПРЕДМЕТА РАТНИХ ЗЛОЧИНА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

11.1. УВОД

Босна и Херцеговина као пост-конфликтна држава и друштво пролази кроз све изазове економске, институционалне и правне транзиције на путу изградње модерне и демократске државе која је заснована на принципу владавине закона и поштивања норми људских права. Један од најтежих задатака у достизању како принципа правде и правичности и спречавању некажњивости представља суочавање са посљедицама ратних догађања из недавне прошлости, што првенствено подразумијева утврђивање судске истине и процесуирање значајног броја одговорних лица за тешка, систематска и масовна кршења међународног хуманитарног права. Судови и тужилаштва у Босни и Херцеговини започели су рад на процесуирању предмета ратних злочина још у ратном периоду (1992.-1995.) и наставили све до данас.

Улога међународне заједнице у области процесуирања ратних злочина је такође врло значајна, посебно имајући у виду оснивање Међународног кривичног суда за бившу Југославију (у даљем тексту: МКСЈ) у Хагу, који је до сада подигао оптужнице против 161 (сто шездесет једног) лица за учињене злочине против човјечности и ратне злочине, од којих је 60 правоснажно осуђено. Међународна заједница је имала важну улогу и при успостављању Суда Босне и Херцеговине и Тужилаштва Босне и Херцеговине, што су кључне правосудне институције за кривично гоњење и пресуђивање учинитеља злочина против човјечности и ратних злочина у складу са највишим стандардима правде и правичног суђења.

11.2. САЖЕТИ ПРЕГЛЕД СТАЊА У ОБЛАСТИ ПРОЦЕСУИРАЊА ПРЕДМЕТА РАТНИХ ЗЛОЧИНА

11.2.1. НАДЛЕЖНОСТ

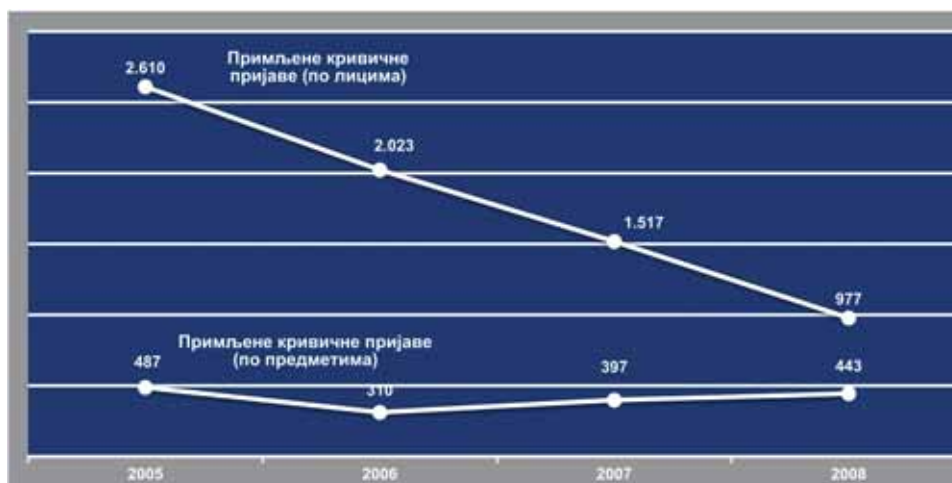
Сходно Закону о кривичном поступку Босне и Херцеговине, Суд БиХ и Тужилаштво БиХ имају искључиву надлежност за вођење кривичних поступака у предметима ратних злочина који су пријављени након 1.3.2003. године. Поред ове категорије предмета, пред Судом БиХ и Тужилашством БиХ се, такође, процесуирају предмети правила 11бис у којима је МКСЈ раније потврдио оптужницу, предмети категорије “2” у којима Тужилаштво МКСЈ-а није завршило истрагу, као и предмети које су Тужилаштву МКСЈ доставила кантонална/окружна тужилаш-

тва и друге истражне власти сходно „Правилима пута“. МКСЈ и даље пружа значајну помоћ и подршку Суду БиХ и Тужилаштву БиХ у процесуирању предмета ратних злочина достављањем доказног материјала, често повјерљивог садржаја, поготову када се ради о свједочењу заштићених свједока, уступањем аналитичких извјештаја, те у поступку признавања чињеница утврђених пред судским вијећима МКСЈ-а. Кантонални и окружни судови и тужилаштва у Федерацији Босне и Херцеговине и Републици Српској, те Тужилаштво и Основни суд Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, имају првостепену надлежност за процесуирање предмета у којима је оптужница потврђена, односно ступила на правну снагу, прије ступања на снагу важећег кривичног законодавства на нивоу БиХ, односно 1.3.2003. године. Надлежност за рјешавање по жалбама на одлуке које ови судови донесу у вези са поменутом групом предмета ратних злочина имају: Врховни суд ФБиХ, Врховни суд РС-а и Апелациони суд БДБиХ.

11.2.2. ПОДАЦИ О ПРОЦЕСУИРАЊУ ПРЕДМЕТА РАТНИХ ЗЛОЧИНА

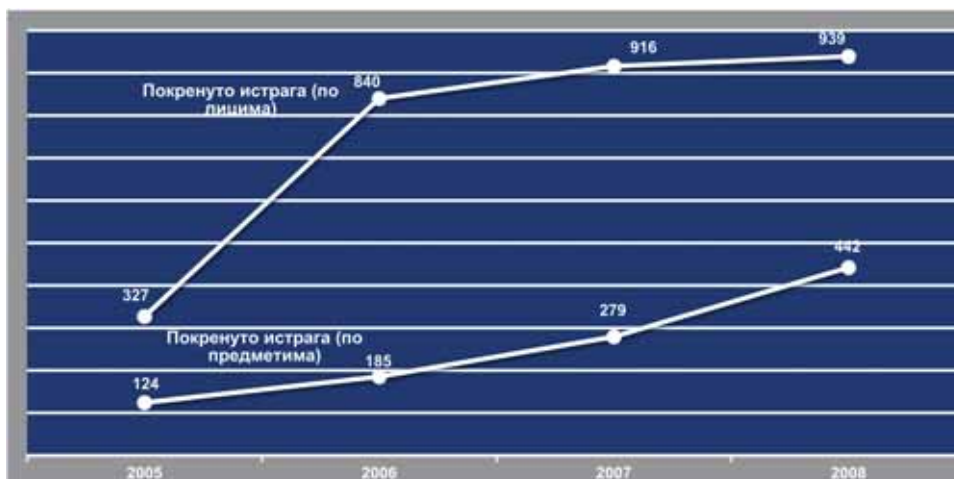
Са циљем сагледавања постигнутих резултата у наставку текста презентовани су статистички подаци о процесуирању предмета ратних злочина по појединим фазама кривичног поступка (примљене пријаве, покренуте истраге, подигнуте оптужнице и донијете пресуде) за период од 2005. до 2008. године.

Дијаграм 11.1.: Примљене пријаве за предмете ратних злочина у БиХ

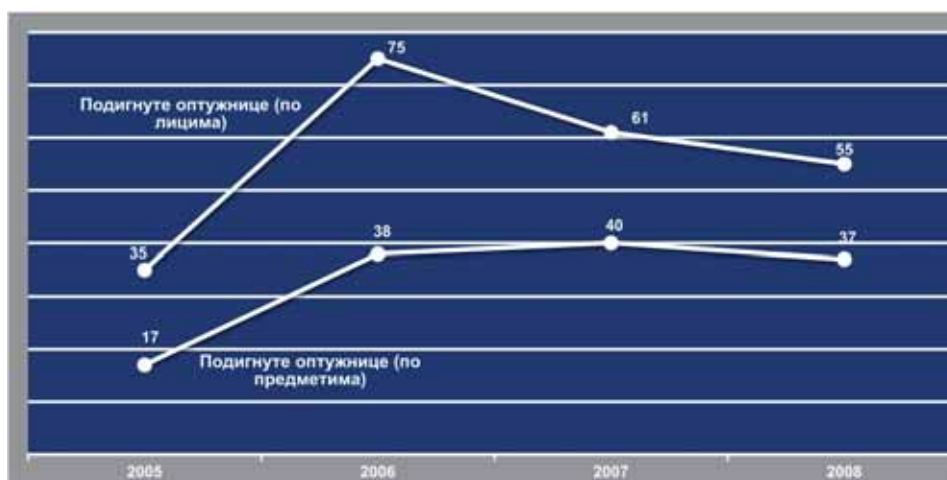
Кад је ријеч о броју примљених пријава о почињеним ратним злочинима и злочинима против човјечности, из података за период од 2005. до 2008. године, као што се види из горњег графика, произилази да је у том периоду највећи број пријава за предмете ратних злочина запримљен током 2005. године, тачније 487 пријава против 2 610 лица. У наредним годинама број примљених пријава се мијењао, тако да је у 2006. години тај број пао на 310 пријава против 2 023 лица, да би у 2007. години поново дошло до повећања броја запримљених пријава на 397 пријава против 1 517 лица односно 443 пријаве против 977 лица у 2008. години.

Дијаграм 11.2.: Покренуте истраге у предметима ратних злочина

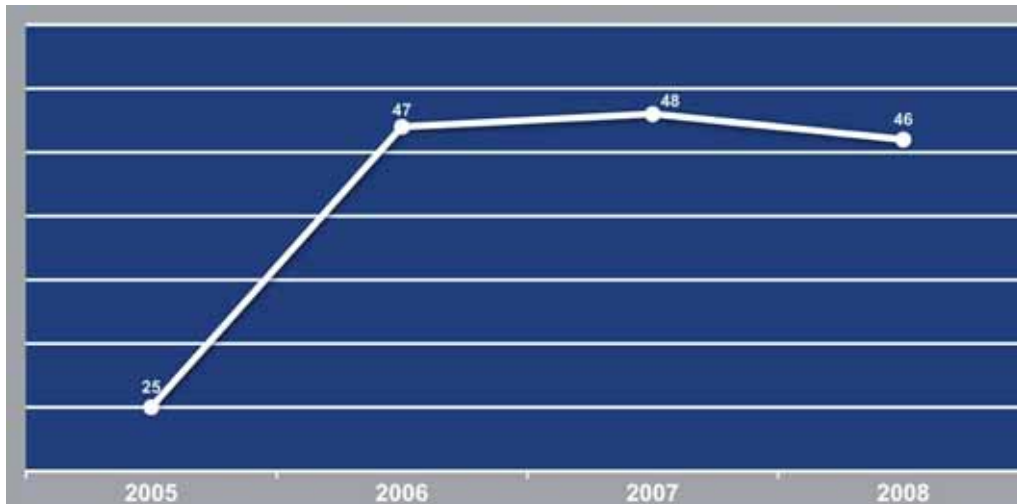
Иако, посматрајући период од 2005. до 2008. године, тужилаштва у Босни и Херцеговини константно повећавају број донијетих наредби за покретање истраге због основане сумње да су извршена кривична дјела ратних злочина, може се констатовати да је број покренутих истрага још увијек битно мањи у односу на број запримљених пријава за ова кривична дјела. Тако су у 2005. години у тужилаштвима у БиХ покренуте 124 истраге против 327 лица, са тим да је у 2006. години донијето 185 наређења против 840 лица, а тренд повећања се наставио и у 2007. години, па је тако донијето 279 наређења против 916 лица. Коначно, у 2008. години тужилаштва у БиХ су покренула 442 истраге против 839 лица.

Дијаграм 11.3.: Подигнуте оптужнице у предметима ратних злочина

Подаци о броју подигнутих оптужница у предметима ратних злочина говоре да број предмета односно лица обухваћених оптужницама значајно заостаје у односу на број пријава и покренутих истрага. Уколико се упореде подаци за 2006., 2007. и 2008. годину примјећује се да је број подигнутих оптужница у предметима ратних злочина постао уједначен и да се креће око 38 подигнутих оптужница на годишњем нивоу.

Дијаграм 11.4.: Пресуде донијете у предметима ратних злочина

Током 2005. године судови у Босни и Херцеговини су донијели 25 пресуда у предметима ратних злочина. Тај број је значајно повећан у 2006. години када је број донесених пресуда износио 47. У претходне двије године није дошло до значајнијих промјена у динамици доношења пресуда у предметима ратних злочина. Донесено је укупно 48 пресуда током 2007. године и 46 током 2008. године.

11.2.3. ДРЖАВНА СТРАТЕГИЈА ЗА РАД НА ПРЕДМЕТИМА РАТНИХ ЗЛОЧИНА

Неоспорно је да су домаће правосудне институције, уз међународну подршку, предузеле значајне кораке на преузимању пуне одговорности за процесуирање предмета ратних злочина у протеклом периоду, од којих се свакако могу издвојити оснивање и функционисање Суда БиХ и Тужилаштва БиХ као и усвајање новог кривичног законодавства, што је имало позитиван утицај на унапређење ефикасности и правичности поступака. Међутим, уложени напори су имали неколико веома битних недостатака, од којих је најважнији непостојање систематичног приступа проблематици рјешавања великог броја предмета ратних злочина, који се процесуирају на неколико нивоа унутар правосудног система БиХ, међу којима не постоји јасно утврђена подјела надлежности нити су модалитети њихове сарадње дефинисани у довољној мјери. Поред тога, проблем представља и недостатак механизма за уједначавање судске праксе чија је неконзистентност проистекла из примјене различитих материјалних закона. Уз побројане потешкоће, идентификовани су и сљедећи изазови:

- непостојање јединствених и егзактних статистичких података о броју и природи предмета ратних злочина,
- управљање и расподјела предмета,
- регионална сарадња и
- заштита и подршка свједоцима и жртвама.

Са циљем идентификације системских рјешења за уочене недостатке, Министарство правде БиХ је, у сарадњи са Судом БиХ, Тужилаштвом БиХ и ВСТС-ом, у септембру 2007. године основало Радну групу за израду државне стратегије за рад на предметима и рјешавање питања везаних за ратне злочине. Рад на стварању Стратегије окончан је њеним усвајањем од стране Вијећа министара БиХ 29.12.2008. године. Примарни циљ Стратегије је да се најсложенији предмети ратних злочина процесуирају у року од 7 година, а остали, мање сложени, у року од 15 година од усвајања Стратегије. У контексту реализације овог циља, Стратегијом су утврђена правна и институционална рјешења усмјерена на стварање

претпоставки за процесуирање предмета ратних злочина у разумном временском оквиру, повећање ефикасности кривичних поступака, уједначење судске праксе, јачање капацитета правосуђа и полицијских органа, остварење дјелотворне сарадње са правосудним институцијама у државама региона, те осигурање заштите и подршке жртвама и свједоцима у поступцима пред свим судовима у БиХ. Саставни дио Стратегије су и Критерији за преглед предмета ратних злочина. У вези одговорности за реализацију циљева из Стратегије, Министарство правде БиХ задужено је за спровођење низа мјера у области надзора и иницирања измјена и допуна релевантних закона. Поред тога, из Стратегије произилазе одређена задужења и за сљедеће институције: Високо судско и тужилачко вијеће БиХ, министарства финансија, министарства правде на нивоу ентитета и Правосудну комисија Брчко Дистрикта БиХ, те Министарство безбједности БиХ, заједно са Агенцијом за истраге и заштиту.

Према усвајање Стратегије несумњиво представља веома важан корак у остварењу зацртаних циљева, потребно је нагласити да је предстојећа имплементација далеко захтијевнији задатак којем све надлежне институције морају озбиљно и неодложно да се посвете. Између осталих мјера, предвиђено је хитно поступање у усвајању измјена и допуна Закона о кривичном поступку БиХ, припремање допуне Закона о Суду БиХ и доношење обавезујућег упутства које ће да, уз примјену јединствених критерија за оцјену сложености предмета, допринесе уједначењу судске праксе у предметима ратних злочина. Такође је потребно да се брзо приступи успостављању централизованих евиденција о неријешеним предметима ратних злочина на нивоу Суда БиХ и Тужилаштва БиХ, за што је потребно да сви судови и тужилаштва припреме одговарајуће извјештаје и доставе их Суду БиХ и Тужилаштву БиХ. Оправдано се очекује да ће се појавити нарочити изазови у имплементацији Стратегије, у вези са обезбјеђењем капацитета који су потребни за ефикасно процесуирање мјера утврђених овим документом.

ВСТС ће имати значајну улогу у погледу утврђивања висине потребних улагања у материјалне и кадровске капацитете правосудних и полицијских органа, што ће да послужи као основа за ревизију постојећих организационих структура у судовима, тужилаштвима и полицијским органима. Уз то, ВСТС ће израдити и успоставити програм специјализоване едукације судија и тужилаца и ревидираће систем квота за мјерење радног учинка судија и тужилаца, како би се њихов рад на предметима ратних злочина правилније вредновао. Поред овога, предвиђено је активно учешће ВСТС-а у раду Надзорног тијела, које треба да прати имплементацију и усмјерава рад институција на реализацији мјера из Стратегије.

11.3. ПРЕПОРУКЕ

- Државном стратегијом за рад на предметима ратних злочина утврђене су стратешке мјере, институције и рокови за њихово провођење. Провођењем стратешких мјера испуниће се предуслови за ефикасније поступање надлежних судова и тужилаштва у овим важним предметима. Стога је кључно да релевантне институције предузму активности како би стратешке мјере биле правовремено реализоване.

ПОГЛАВЉЕ 12. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА СА КРАЉЕВИНОМ ШВЕДСКОМ

12.1. УВОД

Европска комисија је, након конкурса који је проведен у августу 2007. године, оабрала Шведску националну судску администрацију (СНЦА) за реализацију тзв. Твиннинг Лигхт пројекта под називом Подршка Високом судском и тужилачком савјету Босне и Херцеговине. Пројекат је финансиран из средстава ЦАРДС 2006, а реализован је у периоду од септембра 2007. до јула 2008. године.

Пројекат је обухватио четири компоненте:

- а) јачање мандата ВСТС-а и његове улоге у очувању независног правосуђа,
- б) увођење бољих административних пракси у судове и тужилаштва,
- ц) унапређење поступка утврђивања буџета и финансирања судова и тужилаштва и
- д) унапређење сарадње између институција по питањима која су од значаја за правосуђе Босне и Херцеговине.

Специфични циљеви пројекта односили су се на јачање мандата ВСТС-а, наглашавајући при том:

- признавање улоге ВСТС-а у очувању независног правосуђа и постизању веће ефикасности,
- унапређење правосудне управе,
- финансирање и процесе буџетирања за судове и тужилаштва, те
- унапређење сарадње судија, тужилаца и полиције.

12.2. АКТИВНОСТИ И РЕЗУЛТАТИ ОСТВАРЕНИ У 2008. ГОДИНИ

Сарадња ВСТС-а и СНЦА одвијала се у виду узајамних радних и студијских посјета представника правосуђа БиХ, у првом реду ВСТС-а, правосудним институцијама у Шведској и шведских експерата из СНЦА правосудним институцијама у БиХ.

Основна сврха посјете делегације БиХ Шведској била је да се представници правосуђа БиХ на лицу мјеста упознају са начином на који функционише шведски правосудни систем, а

са циљем препознавања проблема са којима се ВСТС сусреће у свом раду, те разматрања могућности за њихово рјешавање на примјерима развијених земаља. Представници правосуђа БиХ су имали прилику да се упознају са радом и организацијом СНЦА, која је централни административни орган надлежан за координацију шведског правосуђа. Представници БиХ су се упознали и са радом и организацијом шведских тужилаштва, појединих првостепених, окружних и апелационих судова, те Врховног суда Краљевине Шведске. Делегација ВСТС-а је посјетила и шведско Министарство правде, како би се њени чланови упознали са законодавним процесом у Шведској.

Са друге стране, 16 шведских експерата (представници СНЦА, судије и тужиоци) у више наврата је посјетило ВСТС и поједине судове и тужилаштва у БиХ. Идентификација и анализа проблема у правосуђу БиХ, те припрема препорука за њихово рјешавање су биле циљ посјета шведских експерата. Приликом припреме препорука за све четири компоненте пројекта, шведски експерти су узели у обзир искуства шведског правосуђа, примјере најбољих европских пракси у правосудном сектору, али и сазнања до којих су дошли током састанака са представницима професионалне заједнице у БиХ.

12.2.1. КОМПОНЕНТА 1 - ЈАЧАЊЕ МАНДАТА ВСТС-а И ЊЕГОВЕ УЛОГЕ У ОЧУВАЊУ НЕЗАВИСНОГ ПРАВОСУЂА

Шведски експерти и представници правосуђа у БиХ одржали су низ састанака, а у мају 2008. године и семинар на тему јачања положаја ВСТС-а и правосуђа генерално., имајући у виду и могуће промјене Устава Босне и Херцеговине. Постигнут је висок степен консензуса око закључка да би регулисање положаја ВСТС-а уставним одредбама било у складу са оним што се може назвати најбољом праксом, са тим да је уставна реформа процес који не може бити наметнут.

У оквиру дискусије о амандманима на Устав Босне и Херцеговине предложени су различити приступи. Први је да амандмани буду планирани тако да укључе основне одредбе о независности правосуђа. Други подразумијева да се, поред одредби о независности правосуђа, у Устав укључе и одредбе о ВСТС-у и његовим надлежностима, при чему би у најширој верзији у текст Устава били укључени чланови 3. и 17. Закона о ВСТС-у. Овај приступ би обезбиједио виши степен гаранције јачања и очувања независности ВСТС-а и правосуђа, али би то истовремено значило нижи степен флексибилности са становишта потреба за измјенама у будућности.

Други дио препорука у оквиру ове компоненте односи се на реформу система одговорности и обухвата четири теме:

- транспарентан поступак именовања,
- улогу суда у поступку именовања,
- поједностављени дисциплински поступак против судија, те
- систем дисциплинског санкционисања судија Уставног суд

У оквиру ове компоненте дате су и препоруке које се односе на механизме сарадње између ВСТС-а, министарстава правде и Правосудне комисије Брчко Дистрикта БиХ, као и између ВСТС-а и судова/тужилаштва.

12.2.2. КОМПОНЕНТА 2 - УВОЂЕЊЕ БОЉИХ ПРАКСИ У СУДОВЕ И ТУЖИЛАШТВА

Бројни састанци, радионице и семинари, којима је, поред представника ВСТС-а и СНЦА, присуствовао и одређен број председника судова и секретара судова у БиХ, резултирали су препорукама чији је циљ унапређење управљања судовима у БиХ и повећање њихове ефикасности. Примјена препорука захтијева амандмане на постојеће законе или прописе, а у неким случајевима и промјену постојеће праксе у судовима.

Препоруке се односе на потребу за анализом примјене Правилника о унутрашњем судском пословању судова са аспекта:

- руковођења судовима,
- утврђивања већих овласти предсједника судова у погледу управљања судовима,
- преноса надлежности за рјешавање одређених предмета на друге, углавном административне органе,
- преноса “несудијских” послова са судија и стручних сарадника на административно особље,
- измјене одговарајућих прописа у смислу унапређења правног статуса административног особља,
- јачања улоге секретара судова у судском систему БиХ, те
- евентуалне израде приручника који ће допринијети стандардизацији административних и техничких процедура у судовима.

12.2.3. КОМПОНЕНТА 3 - УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСТУПКА УТВРЂИВАЊА БУЏЕТА И ФИНАНСИРАЊА СУДОВА И ТУЖИЛАШТАВА

У оквиру ове компоненте идентификован је низ питања који негативно утичу на ефикасност правосуђа, међу којима је фрагментираност система утврђивања буџета и финансирања једно од најважнијих.

Током првог квартала 2008. године експерти СНЦА су се упознали са системом финансирања правосудних институција у БиХ, пренијели представницима ВСТС-а своја искуства у домену финансирања судова и тужилаштва, организовали семинаре за представнике ВСТС-а и правосудних институција у БиХ, те сачинили листу препорука за унапређење система финансирања правосудних институција у БиХ.

Препоруке се, између осталог, односе на потребу обезбјеђивања финансирања правосуђа у БиХ из једног извора и унапређења процеса алокације буџета, процес програмског буџетирања, те обуку руководећег кадра правосудних институција и лица одговорних за буџете у судовима и тужилаштвима.

12.2.4. КОМПОНЕНТА 4 - УНАПРЕЂЕЊЕ САРАДЊЕ ИЗМЕЂУ ИНСТИТУЦИЈА ПО ПИТАЊИМА КОЈА СУ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ПРАВОСУЂЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Сарадња са СНЦА у оквиру ове компоненте била је усмјерена на идентификацију проблема који утичу на рад тужилаца и полиције, односно на комплетан кривичноправни систем Босне и Херцеговине, те формулисање препорука за унапређење у овој области.

Са тим у вези одржано је неколико састанака са тужиоцима, полицијом и експертима из невладиног сектора, као и семинар на којем су учествовали босанскохерцеговачки и шведски експерти за област правосуђа, те домаће судије и тужиоци.

Идентификовани су проблеми непостојања заједничке обуке тужилаца и полиције, неусклађених метода рада и некомпатибилних статистичких евиденција Посебно је наглашен проблем непостојања задовољавајућих капацитета за извршење санкција. У том смислу, шведски експерти су дали низ препорука за рјешавање ових проблема.

12.3. БУДУЋА САРАДЊА

Представници ВСТС-а и СНЦА су 3.7.2008.године потписали Меморандум о разумијевању, којим су идентификоване области битне за наставак сарадње ове двије институције. Ту спадају и јачање менаџерске улоге предсједника судова, представљање послова, извршење судских одлука, координација активности између судија, тужилаца и полиције, почетна обука тужилаца и обављање истражних радњи, програмско буџетирање и модел алокације средстава судовима. Наставак планиране сарадње зависи о могућности изналажења адекватних новчаних средстава из вањских извора.

ПОГЛАВЉЕ 13. РЕГИОНАЛНА САРАДЊА СА РЕПУБЛИКОМ ЦРНОМ ГОРОМ

13.1. УВОД

На основу позитивних искустава у вези са финансирањем реформских пројеката у сектору правосуђа у БиХ, које је ВСТС у протеклом периоду успјешно реализовао, Влада Краљевине Норвешке је у 2007. години упутила захтјев ВСТС-у да изврши процјену потреба правосудног система Црне Горе.

Стручњаци ВСТС-а за правосудну реформу завршили су наведену процјену потреба у октобру 2007. године, те дали препоруке за могућу финансијску помоћ Владе Краљевине Норвешке у успостављању независног и ефикасног правосуђа у Црној Гори.

На основу наведеног, постигнут је договор о покретању пројекта реформе правосуђа у Црној Гори, који се заснива на сарадњи између ВСТС-а и Владе Црне Горе и који ће финансијски подржавати Влада Краљевине Норвешке. Циљ оваквог споразума је да се искуства, стечена у области реформе правосуђа у Босни и Херцеговини, примијене и у Црној Гори, те да се промовише и обезбједи стална сарадња ове двије државе у овој области. Према наведеном договору, Међународна група за менаџмент (ИМГ - Интернационал Манаџмент Гроуп) ће бити партнер у имплементацији пројекта.

13.2. АКТИВНОСТИ И РЕЗУЛТАТИ ОСТВАРЕНИ У 2008. ГОДИНИ

Једногодишњи пројекат регионалне сарадње у оквиру подршке независном и ефикасном правосуђу у Црној Гори почео је у јануару 2008. године. Меморандум о разумијевању, у којем су наведени циљеви пројекта и обавезе потписника за њихову реализацију, потписали су предсједник ВСТС-а, министар правде Црне Горе и представник ИМГ-а. Будући да је Судски савјет Црне Горе успостављен након потписивања овог Меморандума, у априлу 2008. године, припремљен је нови Меморандум о разумијевању у који је, као потписник, укључен и Судски савјет.

У току имплементације овог пројекта Влада Краљевине Норвешке је прихватила нови пројектни приједлог за подршку правосуђу Црне Горе, чиме су обезбјеђена новчана средства за предузимање додатних пројектних активности, које су укључиле набавку опреме за Судски савјет, припрему идејног рјешења за стални смјештај Судског савјета и студијско путовање представника Министарства правде и Судског савјета Црне Горе у Норвешку. Рок за завршетак пројекта је, због додатних пројектних активности, са 20.1.2009. године помјерен на 31.7.2009. године.

Пројекат обухвата двије компоненте:

- подршку Министарству правде Црне Горе у реформи прекршајног система Црне Горе и
- подршку Судском савјету Црне Горе у успостављању независног и ефикасног правосуђа у Црној Гори,

а покренут је након идентификације експерата ВСТС-а који ће да учествују у реализацији појединих пројектних активности, оснивању малог пројектног тима у Подгорици, успостављању пројектног уреда ИМГ-а у Подгорици, те одржавању више састанака са представницима правосуђа Црне Горе са циљем планирања имплементације пројектних активности.

13.2.1. ПОДРШКА МИНИСТАРСТВУ ПРАВДЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Пројектне активности у оквиру подршке Министарству правде Црне Горе у реформи прекршајног система обухватиле су израду стратегије за реформу прекршајног система у Црној Гори, израду нацрта новог процесног Закона о прекршајима и израду Акционог плана за имплементацију стратегије за реформу прекршајног система.

У складу са тим, у оквиру пројекта припремљен је нацрт Стратегије за реформу прекршајног система у Црној Гори, за чију финализацију је задужена Радна група коју сачињавају експерти Министарства правде Црне Горе.

Коначну верзију Стратегије презентовали су министар правде Црне Горе, предсједник Судског савјета, предсједник другостепеног савјета за прекршаје и руководилац пројекта ИМГ-а на округлом столу, који је пројектни тим организовао у Подгорици. Стратегија је достављена Влади Црне Горе на усвајање. По усвајању Стратегије, пројектни тим ће, заједно са Министарством правде Црне Горе и експертима из Босне и Херцеговине, израдити Акциони план за њену имплементацију.

Кључни дио Стратегије представља и израда нацрта новог процесног Закона о прекршајима у Црној Гори. Прву верзију Закона припремила је Радна група састављена од експерата из Министарства правде Црне Горе, правника из пројекта и два експерта из Босне и Херцеговине, која су била укључена у израду новог процесног Закона о прекршајима Босне и Херцеговине током 2005. и 2006. године. Када буде завршен, нацрт Закона ће бити достављен Парламенту на усвајање.

13.2.2. ПОДРШКА СУДСКОМ САВЈЕТУ ЦРНЕ ГОРЕ

Другом компонентом пројекта, која се односи на подршку Судском савјету, предвиђена је израда нацрта Закона о Судском савјету Црне Горе, израда Пословника Судског савјета и других аката потребних за успостављање Судског савјета, као и помоћ институционалном развоју Секретаријата Судског савјета.

Прва активност у оквиру ове пројектне компоненте остварена је прије званичног почетка пројекта, када су експерти из ВСТС-а пружили помоћ Министарству правде Црне Горе у изради новог Закона о Судском савјету који је Парламент Црне Горе усвојио у јануару 2008. године.

Након успостављања Судског савјета Црне Горе у априлу 2008. године, у оквиру пројекта је припремљен нацрт Пословника Судског савјета, а осјетљиво питање везано за успостављење дисциплинског поступка и утврђивање дисциплинске одговорности за судије у складу са Законом о судском савјету повјерено је Главном дисциплинском тужиоцу ВСТС-а. За финализацију Пословника Судски савјет је основао Радну групу, коју су сачињавале судије из Судског савјета, а у чијем раду су, уз пројектно особље, учествовала и три експерта из ВСТС-а. Судски савјет је усвојио Пословник којим се данас уређује рад Судског савјета, укључујући дисциплинске поступке и именовање судија.

Пројектни тим је, захваљујући додатним средствима Владе Краљевине Норвешке, помогао Судском савјету у набавци намјештаја за конференцијску салу Судског савјета, ИКТ опреме и софтвера за Секретаријат Судског савјета.

У току 2008. године организоване су двије студијске посјете представника правосуђа Црне Горе ВСТС-у.

Током прве посјете, у априлу, делегација Црне Горе, коју су сачињавали предсједник Судског савјета, судије-чланови Судског савјета, министар правде Црне Горе и два његова правна савјетника, присуствовала је сједници ВСТС-а са циљем њиховог упознавања са начином на који функционише ВСТС у Босни и Херцеговини.

Друга посјета за кључно особље Секретаријата Судског савјета организована је у децембру. Оба студијска путовања су била од великог значаја за покретање директне комуникације и сарадње између ВСТС-а и Судског савјета, те њихових Секретаријата.

13.3. БУДУЋА САРАДЊА

У току су разговори између Владе Краљевине Норвешке, Владе Црне Горе и ВСТС-а о могућности настављања сарадње ове двије земље у области правосуђа.

Влада Краљевине Норвешке, као један од кључних партнера како институцијама у Босни и Херцеговини тако и институцијама у Црној Гори, са средствима које донира, унапређује размјену искустава и најбољих пракси међу земљама које имају сличну прошлост и које пролазе транзициони период ка друштву базираном на владавини права. Досадашња сарадња Босне и Херцеговине и Црне Горе у сектору правосуђа, која даје конкретне и практичне резултате, доказ је да помоћ и убудуће треба обликовати на сличан начин.

У наредном периоду ВСТС ће да унаприједи облике и степен сарадње и да успостави сарадњу и са другим регулационим правосудним тијелима у региону.

ДРУГИ О НАМА

ИЗВЈЕШТАЈ ЕВРОПСКЕ КОМИСИЈЕ О НАПРЕТКУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У 2008. ГОДИНИ

ПРАВОСУДНИ СИСТЕМ

„ВСТС, као независно и аутономно тијело, и даље игра важну улогу у побољшању стања у судству. Оно је допринијело повећању професионализма, ресурса и ефикасности. Сарадња између ВСТС-а и министарства је унапријеђена, те је сада постало уобичајено да се нацрти и приједлози буџета упућују ВСТС-у на мишљење. Међутим, овај позитиван тренд се мора наставити уколико се жели да положај ВСТС-а буде сигурнији. Унутар државних правосудних институција и даље су присутне међународне судије и тужиоци. Упркос одређеним побољшањима насталим захваљујући донаторским средствима, материјални услови и даље коче реформу правосуђа, посебно када су у питању средства за одговарајуће просторе за судове и адекватна финансијска средства за свакодневни рад судова и тужилаштва.

Консолидација правосудног система и даље напредује, иако у тешком окружењу. Главни текући проблем је непостојање Врховног суда који би могао да усклади примјену закона између четири унутрашње судске надлежности: државног нивоа, Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске и Брчко Дистрикта. Други стални структурни проблем је било непостојање јединственог буџета за судство. Чињеница да 14 министарства правде припрема буџете за судство негативно утиче на судску независност и уопште на провођење реформе правосуђа. Политичко мијешање у правосудни систем и даље представља разлог за забринутост. У парламентарним и извршним гранама власти направљени су покушаји да се већ проведена реформа врати на старо како би се омогућио већи политички утицај на рад судија и тужилаца. Република Српска је оспаравала надлежности правосудних агенција на државном нивоу да слободно дјелују у Републици Српској, што изазива озбиљну забринутост.

На државном нивоу, систем се састоји од Министарства правде са ограниченим овластима и особљем, Суда БиХ и Канцеларије државног тужиоца са заједничким међународним регистром и ВСТС-а који, иако уз ограничене ресурсе, у знатној мјери проводи реформу судства.

Свеукупно гледано, припреме Босне и Херцеговине за развијање дјелотворног и ефикасног правосудног система напредују. Усвајање Стратегије за реформу сектора правде за период од 2008. до 2012. године је позитиван корак напријед. Међутим, расцјепканост правосудног система и разлике у законским оквирима и даље угрожавају ефикасност правосуђа. Потребни су одрживи напори како би се побољшала ефикасност, те обезбиједила независност и одговорност правосудног система.” наводи се, између осталог, у Извјештају.⁴⁶

HUMAN RIGHTS WATCH

ЖРТВЕ ЧЕКАЈУ ПРАВДУ ВИШЕ ОД ЈЕДНЕ ДЕЦЕНИЈЕ

„Кантонални и окружни судови у Босни и Херцеговини суочавају се са озбиљним изазовима у погледу својих напора да праведно и ефикасно суде случајеве ратних злочина, злочина против

46 http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/bosnia_herzegovina_progress_report_en.pdf

човјечности и геноцида. За рјешавање великог броја старих предмета потребна је континуирана преданост локалних власти, као и знатна међународна подршка.” наводи Хуман Ригхтс Њатцх у новом извјештају који је објављен 10.7.2008. године.⁴⁷

Процењује се да је преостало неколико хиљада неријешених предмета веома озбиљних злочина који су почињени током рата од 1992. до 1995. године, који ће се можда рјешавати пред кантоналним судовима у Федерацији Босне и Херцеговине и окружним судовима у Републици Српској. Ипак, ова суђења имају само дио пажње и подршке коју су добила слична суђења пред Међународним кривичним судом за бившу Југославију (МКСЈ) или Одјељењем за ратне злочине Суда БиХ.

FREEDOM HOUSE

ПРАВОСУЂЕ СЕ БОРИ ДА ОДРЖИ СВОЈУ НЕЗАВИСНОСТ

Правосуђе се бори да одржи своју независност од власти која покушава да изврши притисак на судије и судове. Поштивање основних политичких, грађанских и људских права је селективно. Правосуђе је споро и дешавају се злоупотребе. Међу ријетким охрабрујућим знаковима је континуирано добар рад Суда БиХ, који је до сада професионално рјешавао предмете који се односе на тероризам, ратне злочине и организовани криминал. БиХ још увијек нема Врховни суд који би усагласио правни систем у цијелој земљи. Због непостојања напретка и политичке воље да се приступи уставној реформи, што би побољшало многе аспекте правосуђа у БиХ, оцјена правосудног дјеловања и независности остаје 4.00⁴⁸, наводи се у извјештају “Нације у транзицији 2008”, који је сачинила међународна невладина организација Фреедом Хаусе⁴⁹.

	1999.- 2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
БиХ	6.00	5.50	5.25	5.00	4.50	4.25	4.00	4.00	4.00
Албанија	5.00	4.50	4.50	4.25	4.25	4.50	4.25	4.00	4.00
Хрватска	4.75	3.75	3.75	4.25	4.50	4.50	4.25	4.25	4.25
Македонија	4.25	4.25	4.75	4.50	4.00	3.75	3.75	3.75	4.00
Југославија	5.75	5.50	4.25	4.25	н/а	н/а	н/а	н/а	н/а
Србија	н/а	н/а	н/а	н/а	4.25	4.25	4.25	4.25	4.50
Црна Гора	н/а	н/а	н/а	н/а	4.25	4.25	4.25	4.25	4.00
Бугарска	3.50	3.50	3.50	3.50	3.25	3.25	3.00	2.75	2.75
Естонија	2.00	2.00	1.75	1.75	1.75	1.50	1.50	1.50	1.50
Мађарска	1.75	2.00	2.00	1.75	1.75	1.75	1.75	1.75	1.75
Румунија	4.25	4.25	4.25	4.25	4.25	4.00	4.00	3.75	4.00
Словенија	1.50	1.50	1.75	1.75	1.75	1.50	1.50	1.50	1.50

GALLUP BALKAN MONITOR ЗА 2008.

ГРАЂАНИ БИХ ВЈЕРУЈУ У СУДОВЕ И ВОЈСКУ

Грађани БиХ ставили су судове међу пет институција власти у БиХ којима вјерују, а највише вјерују војсци.

47 <http://www.hrw.org/legacy/bosnian/docs/2008/07/10/bosher19283.htm>

48 Распон оцјена је од 7, што је најлошија оцјена, до 1, што је најбоља оцјена.

49 http://www.freedomhouse.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=196